

Н 615
223

inty.
no

СРПСКА ГРАМАТИКА

ЗА I РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

САСТАВИО

Ј. БУБ. СТОЈАНОВИЋ

M 98-105
121

141-143

160-164

188

206 година рат

209-213

214 сутна

235-239

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1892

ЦЕНА 1 ДИНАР

уу 345 392 39
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
М. Бр. 228 СР

СРПСКА ГРАМАТИКА

ЗА I РАЗРЕД ГИМНАЗИЈЕ

—1892—

САСТАВИО

ЉУБ. СТОЈАНОВИЋ

Срп. Стојановић

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1892

ЦЕНА 1 ДИНАР

ПРЕДГОВОР

Што је рукопис мојих „Лекција“ из српског језика икако изишао ван школе у којој предајем и хулу и хвалу (ако је има) мора примити на себе мој пријатељ г. Пера Ђорђевић. Чим је постао уредником „Просветног Гласника“ затражио ми их је да их штампа у прилогу, одакле су после изишле и у засебној књижици. Да није тога било, тешко да бих се одлучио да их сам штампам.

И ако су ове Лекције изишле лани већ пред крај школске године, опет су у неколике школе одмах нашле приступа, а у току прошле школске године цело је издање (1800 примерака) потрошено. За то их сада, прерађене и прекрштене, поново износим пред своје колеге надајући се да су сад боље, него што су биле. И у овом новом издању остала је у главnome иста грађа и исти распоред, али је у појединостима учињено доста измена и допуна, а најглавнија је измена у задацима. Њима је и намењен овај предговор.

Овде су они раздељени на три врсте: кућевни задаци, који су стављени под бразду, вежбања за рад на часу (поред Читанке) и школски задаци.

1. Облик и израду кућевних задатака, треба наставник да тачно покаже на табли како ваља да се ураде, а кад их ученици донесу, да од ученика до ученика прегледа, јесу ли их израдили онако како је он наредио. Немарљиве ученике ваља казнити да исти задатак другогa часа два пута напишу, и ако би се неуредност и опет поновила, казну увећавати пазећи — разуме се — да казна не буде толика да је ученик не може савладати. Исто тако ваља казнити и оне ученике који би без оправданогa узрока дошли у школу без задатка. Ово се нарочито у почетку мора строго

изводити, па макар се на томе прегледу и цео час утрошио, јер ако се одмах у почетку ученици не навикну на ред, пажњу, марљивост и чистоту израде, доцније се то не да лако поправити.

Ако су ученици решавали задатак који им је задат, онда ће наставник прозвати једнога који ће свој задатак читати, и поправљаће му погрешке, ако их буде било. За то време сви ће ученици пазити у свој задатак и поправити погрешке, ако су их учинили. Пошто се цео задатак прочита, наставник ће наредити да се сви ученици дигну који су макар и једну погрешку учинили, и сваки ће своју погрешку прочитати. Ако су погрешке учињене из недовољне пажње, наставник ће их казнити да тај пример пет или више пута за други час напишу. — Ако је сваки ученик сам састављао задатак, онда треба да сви ученици редом прочитају свој задатак, и наставник ће им погрешке поправити кажњавајући их при томе на исти начин. Ово се мора сваки пут извршити макар се читање и два часа продужавало.

2. Вежбања која су додата на крају књиге нису за то да замене Читанку, него су само пробрани примери, који се при читању Читанке не могу свакад одмах да нађу. За то од првог часа ученик се не сме растављати од Читанке. Свако правило које је научено у Граматици мора се знати применити у Читанци. За свако правило, за које нема нарочито вежбање, треба у Читанци тражити потврде, а за која правила имају вежбања, треба прво прочитати и објаснити њих, па се вратити опет Читанци.

3. Кад се сврши један одељак, онда се треба уверити писменим задатком који ће се радити у школи, у колико су сви ученици то научили. Облик ових задатака, из којих ће се давати и оцене, учинио ми се најзгоднији да буде као и при пропитивању на часу: питање и одговор. Свако од ових питања треба да је већ више пута давано ученицима при усменом пропитивању, док су тај део Граматике учили, тако да им оно није ни ново ни нејасно. Ако се при усменом пропитивању добро пазило да се ученици навикну да одговарају тачно пуном реченицом и само оно што се питају, израда ових задатака не ће им бити нимало тешка. Пре почетка рада ученицима се мора тачно објаснити свака ситница како који задатак ваља да израде.

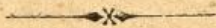
Да они не би један од другогa преписивали сваки је задатак подељен на две половине, тако да ученици који седе на непарним местима раде прву половину (1—5), а ученици на парним местима, другу (6—10). За израду ових задатака може се по потреби употребити и више од једног часа. Све ове задатке наставник мора тачно исправити црвеним мастилом, и то не само погрешке него и облик израде, и раздавати их једном по једном ученику објашњујући му по потреби погрешке или кажњавајући га за неуредност. Ако би се десило да велики број ученика није израдио задатак онако како је казано, треба исти задатак још један или два пута поновити. На првом и другом задатку сваки ученик мора да научи како се ови задаци раде, тако да код трећег задатка наставнику не остане да поправља ништа друго до обичне погрешке.

Ови су задаци уједно и као прва стилска вежбања за самостално исказивање мисли, одакле после треба да се развију сви писмени радови.

4. Још једна новина у овоме издању су питања која су стављена иза сваког одељка. Њима се хтелo да се ученик — осим одредаба — што више одвоји од књиге, и да својим одговором, који се мора ограничити само на дато питање, покаже да разуме оно што је научио. За то је овде дато по неколика питања за једно правило, и одмах у почетку ваља навићи ученика, да одговори само оно што се пита.

10. јула 1892. год.
у Београду.

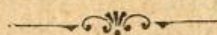
Ј. Б. Ст.

ПРЕГЛЕД

	СТРАНА
Приступ	1
Гласови	3
1. Самогласници	3
2. Сугласници	5
3. Слогови	5
4. Акценти	6
Речи.	
I. Именице	8
1. Именице стварне и мислене	8
2. Именице особне, заједничке, збирне и вештаствене	9
3. Род	11
4. Број	12
5. Падежи, падежни наставци, основа	13
6. Промена именица	14
Прва врста	15
Друга врста	17
Трећа врста	18
Четврта врста	19
Пета врста	19
7. Употреба именица	21
II. Заменице	24
III. Личне заменице	24
1. Подела личних заменица	24
2. Род и број код личних заменица	25
3. Промена личних заменица	25
IV. Глаголи	28
1. Подела глагола по трајању радње	28
2. Глаголски облици	29
3. Промена глагола	30

	СТРАНА
А. прости глаголски облици	31
а. Лични глаголски облици	31
б. Безлични глаголски облици	37
Б. Сложени глаголски облици	39
4. Подела глагола по предмету радње . . .	43
Реченица	46
Подмет и прирок	46
V. Придеви	50
1. Род у придева	52
2. Одређени и неодређени вид	52
VI. Бројеви	54
VII. Придевне заменице	54
Именски прирок	58
VIII. Прилози	60
IX. Предлози	62
X. Свезе	62
XI. Усклици	62
Разграђавање реченица	63
Додаци подмету	63
Додаци прироку	64
Додаци додацима	65
Сложена реченица	66
Вежбања	67
Школски задаци	73

П Р И С Т У П

1. — **Српска граматика** је наука која учи како се српски правилно говори и пише.

2. — **Говор** је састављен од *реченица*, *реченице* од *речи*, *речи* од *гласова*.

3. — **Гласови**. У српском језику има тридесет гласова.

4. — **Слова**. Знаци којима се бележе гласови зову се слова. Ти су знаци ови: а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, ћ, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

5. — Слова има толико колико и гласова.

6. — Слова има великих и малих.

7. — Велика слова пишу се у почетку.

8. — **Речи**. Све речи српскога језика деле се на девет врста, које се зову: *именице*, *придеви*, *бројеви*, *зменице*, *глаголи*, *прилози*, *предлози*, *свезе* и *усклици*.

9. — **Просте и сложене речи**. Свака реч или је проста или сложена. Сложена реч зове се она која је састављена од две речи.

Пр.: *из-радити*, *по-моћи*, *пре-скочити*, *виси-баба*, *ви-но-град*, *брзо-рек*, *из-међу*, *врто-глав*, итд.

І. Задатак,

9. Правило. — Напиши двадесет сложених речи.

10. — Променљиве и непроменљиве речи. Ових девет врста речи деле се на променљиве и непроменљиве.

11. — Променљиве речи зову се оне које могу имати различан завршетак, а да им се значење не промени.

Пр.: јелен-ом, јелен-и; добр-о, добр-им, добр-ога; трес-ти, трес-и, трес-ући, итд.

12. — Променљиве су речи: именице, придеви, бројеви, заменице и глаголи.

13. — Непроменљиве речи су оне које никако не мењају завршетак.

Пр.: за, сутра, због, одвећ, преко, итд.

14. — Непроменљиве речи су: прилози, предлози, свезе и усклици.

15. — Основа и наставци за облик. Код променљивих речи ваља разликовати два дела, основу и наставак за облик.

Основа се зове онај део од променљивих речи који се никако не мења.

Наставак за облик зову се они слогови који се додају на основу, а не мењају значење те речи.

У горњим примерима основе су: јелен-, добр-, трес-; а наставци за облик: -ом, -и, -о, -им, -ога, -ти, -и, -ући.

16. — Знаци читања. Запета (,) значи да треба при читању мало застати; — тачка и запета (;) да треба мало више застати; — тачка (.) да треба предахнути; — две тачке (:) показују да се хоће нешто да каже. — Ако се за нешто пита, меће се на крају знак питања (?); а ако се нечему чуди — знак чуђења (!). — Апостроф (') показује да је неко слово испуштено.

17. — После тачке пише се увек велико слово (правило 7.).

П И Т А Њ А

Шта је српска граматика?	Како се деле врсте речи?
Од чега је састављен говор?	Шта су променљиве речи?
Од чега је састављена реченица?	Које су врсте речи променљиве?
Од чега је састављена реч?	Шта су непроменљиве речи?
Колико има гласова у српском језику?	Које су врсте речи непроменљиве?
Чиме се бележе гласови?	На колико делова дели се свака променљива реч?
Како се зову знаци којима се бележе гласови?	Како се зове један део, а како други?
Каква је разлика између гласа и слова?	Шта је основа код променљивих речи?
Колико има слова?	Шта је наставак за облик код променљивих речи?
Каквих има слова?	Који су знаци за читање?
Кад се пишу велика слова?	Шта значи који знак?
Колико има врста речи у српском језику?	Какво се слово пише после тачке?
Како се зову врсте речи у српском језику?	

Г Л А С О В И

18. — Самогласници и сугласници. Гласови се деле на самогласнике и сугласнике.

1. САМОГЛАСНИЦИ

19. — Самогласници су: а, е, и, о, у.

20. — Глас р је некада сугласник а некад самогласник.

21. — Самогласник је онда, кад стоји између два сугласника, н. пр. *смрт*, *трн*, *врт*, *брк*; или кад је у почетку речи, а иза њега је опет сугласник, н. пр. *рђа*, *ртеница*, *рвалиште*, и т. д.

22. — Ако је самогласно **р** у почетку речи, па од те речи постане сложена и дође пред **р** какав самогласник, онда опет остаје **р** као са-

могласник, н. пр. *за-рђати*, *по-рвати се*, *за-рзати*, итд.

23. — У неким речима **р** је самогласник и ако је после њега други самогласник; тај други самогласник може бити само **о**, н. пр. *умрѣо*, *грѣоце*, итд.

24. — Да би се самогласно **р**, око кога има самогласника, разликовало од сугласнога **р**, међу се изнад њега две тачке: *р̣*: *грѣоце* (грожђе), *за-рђати* (парница).

25. — **Дуги и кратки самогласници.** Самогласници се изговарају у речима неки пут отегнуто, као да су два, а неки пут брзо. Тако а се н. пр. у овим речима изговара отегнуто: *дар* (даар), *жар* (жаар), *краљ* (крааљ), а у овима брзо: *цар*, *стар*, *рат*. Исто тако и остали самогласници у овим речима изговарају се отегнуто: *зец*, *род*, *жив*, *суд*; а у свима брзо: *зет*, *коњ*, *сит*, *пун*. Исто тако ако у речи има више самогласника, могу се изговарати или сви отегнуто или сви брзо, или неки отегнуто, а неки брзо, н. пр. сви отегнуто: *скачем*, сви брзо: *скочити*; први отегнуто други брзо: *скачи*; први брзо, други отегнуто: *скочим*.

Они самогласници који се отегнуто изговарају зову се *дуги*, а који се брзо изговарају зову се *кратки*. Дуге самогласнике бележићемо знаком -, а кратке, знаком - над самогласником, н. пр. *суд*, *судим*, *судѣ*, *судѣја*, итд.

2. Задатак

25. правило. — Обележи у овим речима дуге и кратке самогласнике. *Напиши*: *свѣт*, *идѣтѣ*, итд.

сват	брк	облак	прилика
плата	далеко	трговци	мајка
тражити	девојка	везиља	раставити
прстен	венац	млад	слан

2. СУГЛАСНИЦИ

26. — **Сугласници** су сви остали гласови.

27. — *Сугласници* се деле на *непчане* и *ненепчане*.

28. — **Непчани** сугласници су: *ђ, ж, ј, љ, њ, ћ, ч, ц, ш* (свега 9).

29. — Сви су остали **ненепчани**.

3. СЛОГОВИ

30. — **Слог.** Један или више гласова који се заједно изговарају зове се *слог*.

31. — У сваком слогу мора бити један самогласник, и он сам за себе може сачињавати слог, а могу уз њега доћи и један или више сугласника. — Слога дакле не може бити без самогласника.

По броју слогова речи се деле на *једносложне*, које имају један слог, и *вишесложне* које имају више слогова (*двосложне*, *тросложне*, *четворосложне*, итд.).

32. — **Деоба речи на слокове.** Према овоме свака се реч може разделити на онолико слогова колико у њој има самогласника.

33. — При дељењу речи на слокове сугласници се придају другом самогласнику, н. пр.: *о-ра-ње, та-ма, сло-га, ста-за, љу-ба*, итд.

Ако се у средини речи десе два сугласника, онда се они придају један једном, а други другом слогу, ако нема никакве друге речи која би се почињала са та два сугласника, н. пр.: *воћ-ка*,

3. Задатак

Напиши по две речи за сваки самогласник дуг, и по две речи за сваки самогласник кратак.

мај-ка, љуц-ко (јер нема ни једне речи у српском која се почиње са *ћк...*, *јк...*, или *ик...*).

Ако ли има каква реч која се почиње са та два сугласника, онда се оба сугласника придају другом слогу, н. пр.: *би-тка*, *та-мно*, (јер има речи које се почињу са *тк* и *мн*: **ткати**, **мно**го, итд).

Ако је реч сложена, дели се по саставку, н. пр.: *из-раст*, *раз-лог* (а не: *и-зраст*, *ра-злог*, и ако има речи које се почињу са *зр*, *зл*: **зрети**, **зла**то, итд).

34. — Отворени и затворени слогови. Слогови који се завршују самогласником зову се *отворени*, н. пр. *ба-ба*, *бра-ти-ми-ти*, итд.; а слогови који се завршују сугласником зову се *затворени*, н. пр. *воћ-њак*, *об-раз*, итд.

4. АКЦЕНТИ

35. — У речима које имају више слогова сви се самогласници не изговарају једнаком јачином гласа него се свакад један од њих јаче наглашује. То наглашавање зове се **акценат**, а тај слог зове се *акцентовани слог*.

36. — За обележавање акцената имамо четири знака, два за кратке а два за дуге самогласнике.

За кратке слогове имамо акценте *благ*, који се бележи знаком ` над самогласником, на пр.

3. Задатак

33. Правило. — Подели на слогове ове речи:

гривњаш	златнорук	клоцнути
зобница	изврнути	модрикаст
изглодати	грешница	одрпина
једнолик	клепнути	пландиште
киснути	коврљати	беспослица.

село, поток, жена, узда, итд. и оштар који се бележи знаком *‘*, н. пр. *рѣба*, *сѣла*, *кѣпље*, *срѣћа*, итд.

За дуге слоге имамо акценте *висок* *’*, н. пр. *гла́ва*, *ви́но*, *за́кон*, *ру́ка*, итд. и снажан *ˆ*, н. пр. *гла̑с*, *пра̑вда*, *здр̑авље*, *зе̑ље*, итд.

Ако се знак *ˆ* налази на ком другом слогу осим првога, онда он означава само да је тај слог дуг, н. пр. *ра̑ди̑м*, *ми̑сли̑м*, *и̑де̑м*, *ја̑бу̑ка̑*, итд.

П И Т А Њ А

Како се деле гласови?

Колико има самогласника?

Који су самогласници?

Има ли који глас, који може да буде и самогласник и сугласник?

Кад је *р* самогласник?

У којим речима је *р* самогласник и ако пред собом има други самогласник?

Који самогласник може да стоји после *р*, па да оно опет остане самогласник?

Како се разликује самогласник *р* од сугласника *р*?

Кад се употребљава тај знак?

Какав може бити по изговору сваки самогласник?

Како се изговарају дуги самогласници?

Како се изговарају кратки самогласници?

Како се обележавају дуги самогласници?

Како се обележавају кратки самогласници?

Колико има сугласника?

Како се деле сугласници?

Колико има непчаних сугласника?

Који су непчани сугласници?

Колико има ненепчаних сугласника?

Шта је слог?

Без чега не може бити слог?

Може ли у једном слогу да буде више самогласника?

Може ли у једном слогу да буде више сугласника?

Може ли да буде слог без сугласника?

Како се може одмах знати колико у којој речи има слогова?

Како се деле речи по броју слогова?

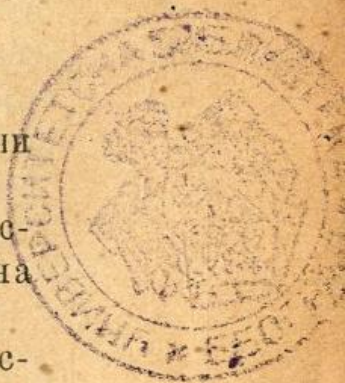
Шта су једносложне речи?

Шта су вишесложне речи?

Како се зову вишесложне речи по броју слогова?

Коме слогу придаје се сугласник кад се реч дели на слоге?

Коме слогу придају се сугласници у средини речи кад их је више?

Кад се сви сугласници при-
дају задњем слогу?

Кад се неки сугласници при-
дају задњем, а неки пред-
њем слогу?

Како се сложене речи деле
на слоге?

Шта је отворен слог?

Шта је затворен слог?

Кад у некој речи има више

слогова изговарају ли се
сви слогови једнаком ја-
чином гласа?

Шта је акценат?

Колико има знакова за обеле-
жавање акцената?

Како се зову ти знаци?

Који су знаци за кратке акцен-
товане слоге, а који за
дуге?

Р Е Ч И

І. ИМЕНИЦЕ

37. — Именице се зову речи које су имена
лица, животиња, ствари.

Пр.: Виноград, Марко, кућа, цето, чобанин, итд.

1. ИМЕНИЦЕ СТВАРНЕ И МИСЛЕНЕ

38. — Све се именице деле на *стварне* и на
мислене.

39. — Стварне именице су оне које именују
лица или ствари које се могу видети или опипати.

Пр.: Човек, дрво, крава, камен. итд,

40. — Мислене именице су оне које именују
какву радњу, бивање, стање или каквоћу.

Пр.: Певање, сан, лепота, снага, радост, итд.

4. Задатак

38—40. Правило. — Одреди које су од ових именица
стварне, а које мислене. — Напиши: *Кућа* им. стварна. *Ле-
пота*, им. мислена, итд.

2. ИМЕНИЦЕ ОСОБНЕ, ЗАЈЕДНИЧКЕ, ЗБИРНЕ И ВЕШТАСТВЕНЕ

41. — Стварне се именице деле на особне, заједничке, збирне и вештаствене.

42. — **Особне именице** су имена појединих лица или ствари.

Пр.: Адам, Ева, Београд, Дунав, Космај, Вишњица, итд.

кућа	прозор	жалост	верност
лепота	постеља	срећа	пријатељство
разум	доброта	болест	камен
књига	бол	кост	љубав
перо	туга	кожа	радост

5. Задатак

Напиши сам других десет стварних и десет мислених именица.

6. Задатак

Изнађи у овој причи све именице и одреди какве су.
Напиши: *Јастреб*, именица стварна.

Јастреб и кукавица.

Запита јастреб кукавицу, чим се она храни? Ова му каже: »Једем мраве и свакојаке црвиће, ну најлепша ми је част, кад ухватим младог пољског миша«. — Насмеја се јастреб, и рече: »Баш си права кукавица! Та ето те по величини колико и ја, а ни перје ти није од мог перја горе, па зашто не хваташ голубове, кокоши и пилиће?« — То рекавши залети се к једној кући међу кокоши. Сељанин, који га одавно с пушком вребаше, пукне на њега, и пребије му десно крило; веже га јоште жива за ногу и обеси негде у авлији, да се њим и други јастребови плаше. Онда кукавица, видећи га где се обешен јоште копрца, рече му: »Сад ми кажи, ко се боље храни, ја или ти?«

7. Задатак

42. правило. — Особне именице су имена људи, жена, места, земаља, река, планина. — Одреди у овим примерима шта је шта. Напиши. *Зорка* им. ст. ос. жене.

43. — Први глас особних именица пише се великим писменом. (пр. 7., 16.).

44. — **Заједнице именице** су имена свима лицима или стварима које су једне врсте.

Пр.: човек, жена, варош, река, планина, село, итд.

45. — Први глас заједничких именица које показују имена народа пише се великим словом. (пр. 7. 16. 43.).

Пр.: Хрват, Бугарин, Рус, Француз, Немац, итд.

Зорка	Турска	Милица	Иванка
Драгутин	Русија	Радојка	Мирослав
Ужице	Владимир	Иван	Ниш
Авала	Морава	Сарајево	Цер
Дунав	Копаоник	Крагујевац	Тимок
Србија	Дрина	Златибор	Лепеница.

8. Задатак

44. правило. — Заједничке су именице имена дрва, плодова, земља, цвећа, животиња итд. Одреди у овим примерима шта је шта. — Напиши *жир* им. ст. зај. плода.

жир	глог	јагода	зец
јабука	глогиња	лане	јасика
ружа	храст	кошута	леска
паприка	трњина	јелен	лешњик
купус	малина	срна	перуника
ждребе	јела	дрен	дрењак

9. Задатак

43. 45. правило. — Види јесу ли правилно написане ове именице, и ако што није добро, поправи.

Добривоје	арапин	Игла	Марко
милорад	грчка	шабац	метохија
ибар	Аустрија	бошњак	повлен
Бор	нишава	Далмација	Медведник
пожаревац	мироч	дурмитор	талијанац
Чех	Илија	раковица	Турчин

46. — Збирне именице показују множину јед-
наких ствари.

Пр.: *лишће, камење, цвеће, момчад*, итд.

47. — Вештаствене именице су имена мате-
рији, код које се не замишља никаква целина (као
н. пр. код заједничких), него сваки и најмањи део
те материје зове се истим именом.

Пр.: *земља, вода, злато, песак, месо, платно*, итд.

З. Р О Д

48. — У српском језику има три рода: *мушки*
женски и *средњи*.

49. — Свака именица мора имати један од ова
три рода.

50. — Мушког рода именице познају се по
томе што се уз њих може приденути заменица **тај**.

Пр.: **тај** *човек, голуд, брег, камен*, итд.

10. Задатак

42. 44. правило. — Замени у овим примерима особне
именице заједничким. — Напиши: *Воденичар* је самлео жито.

Петар је самлео жито. — *Јован* је сковао плуг. —
Радослав прави врата. — *Новак* ће нам градити кућу. —
Милева шије хаљине. — *Илинка* пере наше рубље. — *Бо-*
ривоје тера овце на пашу. — *Јанко* шије хаљине.

II. Задатак

41—47. правило. — Одреди каква је која од ових име-
ница. Напиши: брашно, им. ст. вешт.

брашно	кобац	Маргита	сукно
Петар	стрела	восак	пилад
камен	свила	брег	мач
коза	лишће	Србија	коњаник
трње	нож	дрвље	сир

12. Задатак

Напиши сам по пет других именица од све четири врсте.

51. — Женског рода именице познају се по томе, што се уз њих може приденути заменица **та**.

Пр.: **та** жена, наука, мисао, корист, итд.

52. — Средњег рода именице познају се по томе што се уз њих може приденути заменица **то**.

Пр.: **то** дете, село, копље, весеље, итд.

4. Б Р О Ј

53. — У српском језику имају два броја: **једнина** и **множина**.

54. — Једнина. Нека је именица у једнини, кад она представља **једно једино** лице или **једну једину** ствар.

Пр.: **зуб**, **перо**, **књига**.

55. — Множина. Нека именица је у множини кад она представља **више** лица или **више** ствари.

Пр.: **зуби**, **пера**, **књиге**.

13. Задатак

48—52. правило. — Одреди какве су ове именице и ког су рода. *Напиши* : књига им. ст. зај. женског рода.

књига	двор	живот	име
перо	збор	срамота	дуг
срећа	око	крв	чаша
љубав	младост	Авала	кост
срце	раме	дрво	Роксанда
пепео	ропство	Драва	Влатко

14. Задатак

Напиши само пет других именица од сва три рода.

15. Задатак

53—55. правило. — Одреди која је од ових именица у једнини, а која у множини. *Напиши* : виноград, множина.

5. ПАДЕЖИ, ПАДЕЖНИ НАСТАВЦИ, ОСНОВА.

56. — **Падежи.** Казали смо да су именице променљиве речи (прав. 12.). Ти разни облици једне исте именице зову се *падежи*.

57. — Падежа има у сваком броју (једнини и множини) по седам.

58. — Падежи постају кад се на основу додаду падежни наставци.

59. — Падежи се разликују један од другог по падежним наставцима.

60. — Често се дешава да је један исти падежни наставак за више падежа, и онда се падеж тражи питањем; уз питање узима се и глагол.

61. — *Први падеж* (и једнине и множине) тражи се питањем **КО** (ако именица показује име лицу или животињи), или **ШТО** (ако именица показује име чему другом).

Пр.: Човек говори. — Птице певају. — Дрво расте.

62. — *Други падеж* тражи се питањем **ЧИЈ**, **КОГА** или **ЧЕГА**.

Пр.: Виноград је Љутице Богдана. — Сећајте се мене друга свога. — Крпа платна.

63. — *Трећи падеж* тражи се питањем **КОМЕ** или **ЧЕМУ**.

Пр.: Служи цару. — Гони Марка бијелу Звечану.

виногради	суза	мисао	господари
народ	сердари	земља	ноћ
двор	козе	ливада	дани
душе	поље	јунак	ливада
цар	посао	кумови	син.

16. Задатак

Именице из 15. задатака које су у множини напиши у једнини, а које су у једнини напиши у множини.

64. — *Четврти падеж* тражи се питањем **КОГА** или **ШТА**.

Пр.: Гони Турке. — Градим кућу,

65. — *Петим падежем* се дозива.

Пр.: Побратиме, Краљевићу Марку! — Мили Боже,
на свему ти хвала!

Пети падеж се одваја од других речи запетама.

66. — *Шести падеж* тражи се питањем **КИМ** или **ЧИМ**.

Пр.: Умиј мене студенom водицом. — Братимим те
Богом истинијем.

67. — *Седми падеж* тражи се питањем **ГДЕ**.

Пр.: На кући. — У планини. — О клину.

68. — **Основа** се код именица добија кад се од другога падежа одбије наставак.

П И Т А Њ А

Које речи зовемо именицама?	Шта показује једнина, а шта множина?
Како се деле именице?	Како се зову облици именца?
Чему показују име стварне именице, а чему мислени?	Колико има падежа?
Како се деле стварне именице?	Како постају падежи?
Каква је разлика између особних и заједничких именица?	Чиме се разликују падежи један од другога?
Шта су збирне именице?	Има ли сваки падеж различан наставак?
Каква је разлика између заједничких и вештаствених именица?	Како се распознају падежи кад имају једнаке наставке?
Колико родова имају именице?	Како се тражи први падеж, како други, трећи? итд.
По чему се познаје кога је рода која именица?	Како се добија основа код именица?
Колика броја има у српском језику?	

6. ПРОМЕНА ИМЕНИЦА

69. — Промена именица дели се по падежним наставцима на пет врста.

70. — По **првој врсти** мењају се именице *мушкога* рода које у првом падежу јединине немају наставка, и оне које имају наставак **-о** или **-е**.

71. — По **другој врсти** мењају се именице *средњег* рода које имају у 1. пад. јед. наставак **-о** или **-е**.

72. — По **трећој врсти** мењају се именице *женскога и мушкога* рода које имају у 1. падежу јед. наставак **-а**.

73. — По **четвртој врсти** мењају се именице *женскога* рода које немају у 1. пад. једн. никаква наставка.

74. — По **петој врсти** мењају се именице *средњег* рода које немају у 1. пад. једн. никаква наставка.

75. — Код свих врста једнаки су у јединици трећи падеж са седмим, и у множини први са петим, и трећи са шестим и седмим.

65. — Код именица *средњег* рода једнаки су међу собом 1., 4. и 5. падеж у оба броја.

У другом падежу множине последњи слог је увек дуг, а скоро увек дуг је и претпоследњи.

ПРВА ВРСТА.

77. — По првој врсти мењају се именице *мушког* рода које у 1. падежу јединине немају наставка, и оне које имају наставак **-о** или **-е**.

Пр.: *зуб, јелен, коњ, кош*, итд.; — *бабо, Мирко, зелено*; *Милоје, Павле*, итд.

17. Задатак.

77. правило. — Напиши по пет именица м. р. без наставка и то:

1. имена ствари а основа да се свршава на ненепчани сугласник;

78. — Оне именице које у 1. п. јед. немају наставка, мењају се овако :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. зѹб	зѹб-и
2. « зѹб-а	зѹб-ӑ
3. « зѹб-у	зѹб-има
4. « зѹб	зѹб-е
5. « зѹб-е	зѹб-и
6. « зѹб-ом	зѹб-има
7. « зѹб-у	зѹб-има

79. — Ако именица показује име лицу или животињи, онда у 4. пад. једн. има наставак **-а** (као у 2.), н. пр. *јелен-а певач-а*, итд.

80. — Ако се основа код оваких именица свршава на непчани сугласник (прав. 28.), онда у 5. падежу једн. има наставак **-у**, а у 6. **-ем**, на пр. *певач*, *певач-у*, *певач-ем*; *Милош*, *Милош-у*, *Милош-ем*, итд.

81. — Све именице муш. рода које имају у 1. пад. јед. наставак **-о** или **-е** показују имена људи или животиња.

82. — Ове именице немају множине.

У 4. пад. једн. имају свакад наставак **-а**, а 5. пад. је једнак с првим.

2. имена ствари а основа да се свршава на непчани сугласник ;

3. имена лица (или животиња) а основа да се свршава на ненепчани сугласник ;

4. имена лица (или животиња) а основа да се свршава на непчани сугласник.

18. Задатак.

Напиши по пет именица мушкога рода с наставком **-о** и **-е**.

У 6. пад. једн. имају наставак **-ом**, али оне именице које у 1. пад. једн. имају наставак **-е**, и пред њим непчани сугласник имају наставак **-ем**, н. пр. *Миленко*, 4. пад., *Милена*, 5. пад. *Миленко*, 6. пад. *Миленом*; *бабо*, *баба*, *бабо*, *бабом*; *Бојо*, *Боја*, *Бојо*, *Бојом*; *Павле*, *Павла*, *Павле*, *Павлом*; — *Милоје*, *Милоја*, *Милоје*, *Милојем*.

ДРУГА ВРСТА

83. — По другој врсти мењају се именице средњег рода, које у 1. пад. једн. имају наставак **-о** и **-е**.

Пр.: *село*, *перо*, *лице*, *поље*.

84. — Све именице средњег рода мењају се исто онако као и именице мушкога рода прве врсте, изузимајући 1., 4. и 5. падеж једине и множине.

85. — Именице средњег рода које у 1. пад. једн. имају наставак **-о** мењају се овако :

ЈЕДНИНА		МНОЖИНА
1. пад.	сѐл-о	сѐл-а
2. «	сѐл-а	сѐла̃
3. «	сѐл-у	сѐл-има
4. «	сѐл-о	сѐл-а
5. «	сѐл-о	сѐл-а

19. Задатак

78—82. правило. — Напиши све падеже у оба броја од именица : *завет*, *певач*, *Миленко*, *Бојо*.

20. Задатак

Напиши све падеже у оба броја од именица : *бријач*, *изрод*, *Радивоје*, *Павле*.

6. пад. сѣл-ом

сѣл-има

7. « сѣл-у

сѣл-има

86. — Исто се тако мењају и оне именице средњега рода које у 1. пад. једн. имају наставак **-е**, само то **-е** задржавају и у 4-ом и 5-ом пад. једн., а у 6. пад. једн. имају **-ем** (место **-ом**).

ТРЕЋА ВРСТА

87. — По трећој врсти мењају се именице женскога и мушкога рода које у 1. пад. једине имају наставак **-а**.

Пр.: *риба, жена, слуга, Илија.*

88. — Именице жен. и мушк. рода које у 1. пад. јед. имају наставак **-а** мењају се овако:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. рѣб-а	рѣб-е
2. « рѣб-ѣ	рѣб-ѧ
3. « рѣб-и	рѣб-ама
4. « рѣб-у	рѣб-е
5. « рѣб-о	рѣб-е
6. « рѣб-ѡм	рѣб-ама
7. « рѣб-и	рѣб-ама

21. Задатак

84—86. правило. — Напиши све падеже у оба броја од именица: *огњиште* и *огледало*.

22. Задатак

87. правило. — Напиши по десет именица мушкога и женскога рода с наставком **-а** у 1. падежу једине.

23. Задатак

88. правило. — Напиши све падеже у оба броја од именица: *кућа* и *војвода*.

ЧЕТВРТА ВРСТА

89. — По четвртој врсти мењају се именице жен. рода које у 1. пад. једн. немају наставка.

Пр.: *ствар, реч, ноћ.*

90. — Те именице мењају се овако :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. ствâр	ствâр-и
2. « ствâр-и	ствâр-й
3. « ствâр-и	ствâр-има
4. « ствâр	ствâр-и
5. « ствâр-и	ствâр-и
6 « ствâр-ју (или: -и)	ствâр-има
7. « ствâр-и	ствâр-има.

ПЕТА ВРСТА

91. — По петој врсти мењају се именице средњег рода које у 1. пад. једн. немају наставка.

92. — Код ових именица основа се свршава на ова три сугласника: -н, -т, и -с.

93. — Овим именицама отпада у 1., 4. и 5. п. ј. крајњи сугласник, те им се основа види као и код других именица из 2. п. ј. пошто се одбије наставак, на пр. 2. пад. јед. *племен-а*, основа је *племен*, а 1. пад. једн. гласи *племе*.

24. Задатак

89. правило. — Напиши десет именица женскога рода без наставка у 1. пад. једнине.

25. Задатак

90. правило. — Напиши све падеже у оба броја од именице *реч*.

94. — Именице ове врсте којима се основа свршава на *-н* мењају се овако :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. плѐме	племѐн-а
2. « плѐмен-а	племѐн-а̃
3. « плѐмен-у	племѐн-има
4. « плѐме	племѐн-а
5. « плѐме	племѐн-а
6. « плѐмен-ом	племѐн-има
7. « плѐмен-у	племѐн-има

95. — Исто се овако мењају и оне именице којима се основа свршава на *-т*, н. пр. *та̀не*, *та̀нета*, итд.

96. — Од именица којима се основа свршава на *-с* имају свега три: *нѐбо*, *чу̀до* и *тѐло*, основа: *нѐбес-*, *чу̀дес-*, и *тѐлес-*. Али оне изгубивши крајње *с* у 1. пад. једн. промениле су завршетак *е* на *о*: *нѐбо*, па се у једнини мењају по другој врсти као *сѐло*: *нѐбо*, *нѐба*, *нѐбу*, итд., а множину имају правилно по овој врсти: *нѐбес-а*, *нѐбес̃а*, итд.

97. — Именица *тѐло* може да се и у множини мења по другој врсти: *тѐла*, *тѐла̃*, *тѐлима*, итд., а може и по овој: *тѐлес-а* *тѐлес̃а*. итд.

26. Задатак

83. правило. — Напиши по десет именица средњег рода с наставком *-о* и *-е* у 1. пад. јед.

27. Задатак

91—97. правило. — Напиши десет именица средњег рода које немају наставка у 1. пад. јед.

28. Задатак

Напиши све падеже у оба броја од именица: *нѐбе*, *чу̀до*, и *тѐло*.

7. УПОТРЕБА ИМЕНИЦА

98. — **Особне именице** мењају се само у јединици, немају множине, јер оне припадају као име само једноме лицу или само једној ствари.

99. — **Збирне именице** немају множине, јер оне својом јединошћу значе мноштво.

Треба добро упамтити да **нису** збирне именице: *војска, народ, јато, стадо, чета*, итд. јер ове именице имају и мноштво. Оне и ако значе више лица или животиња, опет се узимају као једна јединица, и може бити више таквих јединица, док се код збирних именица не може мноштво употребити.

100. — Тако исто и **вештаствене именице** употребљавају се само у јединици. Ако се те именице употребе у мноштини, не значе више једнаких ствари (као на пр. *књига* — *књиге*), него значе више разних врста материје, н. пр. *вода* значи разне врсте вода: киселе, горке, слане, вруће, итд.

101. — Има доста **мислених именица** које се такође само у јединици говоре, н. пр. *памет, глад, жеђ*, итд.

102. — Код многих **заједничких именица** права се мноштво може заменити **збирном именицом**, н. пр. од именице *роб*, мноштво гласи *робови*, или место множине употребљава се збирна именица: *робље*; *лист*, мн. *листови*, збир. имен. *лишће*; *прстење*, *јаворје*, *гробље*, *цвеће*, *пруће*, *трње*, *корење*, *снопље*, итд.

103. — Има неких **заједничких именица** које се у мноштини никако не говоре, него се сваки пут место множине употребљава **збирна именица**, н. пр. *брат, властелин, господин* немају множине, него се место множине употребљавају збирне именице:

браћа, властела, господа. — Ни именица човек нема множине, него се за множину употребљава именица људи, која нема једнине.

Исто тако немају множине и све оне именице средњег рода без наставка којима се основа свршава на -т, а значе *младо чељаде или живинче*, на пр. *дете* у множини гласило би *детета* (као *кебета*, итд), али се место множине говори збирна именица *деца*. Тако и друге, на пр. *момче*, *јагње*, *теле*, *прасе*, *гушче*, — *момчад*, *јагњад*, *телад*, *прасад*, *гушчад*, итд.

104. — Има **именица**, које се говоре само у множини, а једнине никако немају, на пр.:

Мушког рода: *људи*, *Духови*, *влашићи*, *наочари*, *Карловци*, *Сараорци*, *Млеци*, *Бањани*, *Врњци*, *пилићи*, *гушчићи*, *прасићи*, итд.

Женског рода: *гусле*, *токе*, *мекиње*, *кучине*, *гаће*, *виле*, *ножнице*, *нафве*, *јасле*; — *прси*, *груд*, *десни*, итд.

Средњег рода: *кешта*, *кола*, *недра*, *говеда*, *носила*, *уста*, *леђа*, *гвожђа*, *врата*, итд.

Треба добро упамтити да ове именице нису женскога рода и ако имају наставак -а, јер ово није једнина него множина, а само именице средњег рода имају наставак -а у 1. падежу множине, на пр. *села*, *поља*, итд.

105. — Некада се у песмама а и у обичном говору саставе две именице заједно, и онда се прва не мења, него само друга, н. пр. *Цар-Лазаре седе за вечеру*, место: *царе Лазаре седе за вечеру*. — *Књига оде Сријем-земљи равној*, место: *Сријему земљи равној*. — *Чича-Петре*, место *Чичо Петре*, итд.

П И Т А Њ А

Колико има врста промена именица?

За што има толико врста, а нема више или мање?

Које се именице мењају по првој врсти, које по другој? итд.

Који су падежи једнаки код свих врста?

Који су падежи једнаки код именица средњег рода?

Какав је последњи слог у 2. пад. множине?

Какав наставак има 2. пад. једн., какав 4. множ.? итд.

Напиши наставке за све падеже од именице зуб.

Које именице прве врсте имају такве наставке?

Каква ће разлика бити ако се основа свршава на непчани сугласник?

Каква ће разлика бити ако именица показује име лицу или животињи?

У чему се у промени разликују именице прве врсте које имају наставак -о или -е?

Чему показују име те именице?

Који су падежи различни код именица друге врсте?

Напиши наставке за све падеже од именице село.

Каква ће разлика бити ако именица има наставак -е?

Какав је наставак за 4. пад. једн. код именица треће врсте?

Који падеж има наставак -у у 1. и 2. врсти?

Какав наставак имају именице треће врсте у 3. и 7. пад. јединице?

За које падеже је наставак -и у 4. врсти?

Који су још наставци за падеже у четвртој врсти?

На које се сугласнике свршава основа код именица пете врсте?

Каква је разлика између промена именица друге и пете врсте?

Колико има именица с основом на -с, и које су?

Како се оне мењају?

Како се мења именица тело?

Како се употребљавају особне именице?

Зашто збирне именице немају множине?

Јесу ли збирне именице народ, јато, итд.?

Имају ли вештаствене именице множину?

Зашто немају?

Употребљавају се оне ипак у множини?

Шта онда значе?

Имају ли множину све мислене именице?

Које заједничке именице немају множине?

Чиме те именице замењују множину?

Које заједничке именице могу имати и праву множину, и место множине могу се употребити збирне именице?

Имају ли све именице једину? Кажу по неколико именица од сва три рода које немају једине.	Могу ли некад да се саставе две именице у једну? Како се онда мењају?
--	---

II. ЗАМЕНИЦЕ

106. — Речи којима се замењују именице, придеви и бројеви, зову се **заменице**.

107. — Заменице разликују **три лица**: прво, друго и треће.

108. — **Прво** је *лице* оно које говори, **друго**, коме се говори, и **треће**, о коме се говори.

109. — Заменице се деле на **личне** или **именичке**, и на **придевне**.

III. ЛИЧНЕ ЗАМЕНИЦЕ

110. — **Личне** или **именичке** заменице су оне које стоје место именица, н. пр. место да се каже: *Стеван* не чита, *Стеван* не ради, *Стеван* се непрестано игра, — каже се: Стеван не чита, **он** не ради, **он** се непрестано игра. Реч **он**, која замењује именицу Стеван, лична је заменица.

1. ПОДЕЛА ЛИЧНИХ ЗАМЕНИЦА

111. — Личне заменице деле се по лицима овако:

Првога лица : . . . **ја**.

Другога лица : . . . **ти**.

Трећега лица :

1. Познатог . . . **он, она, оно**.

2. Непознатог . . . **ко** (за лица), **што** (за све остало).

3. Неодређеног • **неко** (нетко), **нешто**.
4. Одреченог • • **нико** (нитко), **ништа**.
5. Сложене • • **свако** (сватко), **свашта**
којеко, којешта.

Свакога лица : • • себе или се.

2. РОД И БРОЈ БОД ЛИЧНИХ ЗАМЕНИЦА

112. — Само лична заменица трећег лица познатог има облике за сва три рода: *он* (мушки), *она* (женски) и *оно* (средњи). — Остале личне заменице немају рода, т. ј. имају један исти облик за сва три рода, на пр. *ја*, *ко*, итд.

113. — Личне заменице првога, другога и трећег лица познатог имају као и именице два броја, једину и множину, а остале личне заменице имају само једину.

3. ПРОМЕНА ЛИЧНИХ ЗАМЕНИЦА

114. — И заменице се мењају по падежима као и именице.

Личне заменице мењају се овако :

1. Првога лица :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. <i>ја</i>	<i>ми</i>
2. « <i>мѣнѣ, ме</i>	<i>на̋с</i>
3. « <i>мѣни, ми</i>	<i>на̋ма, на̋м</i>
4. « <i>мѣнѣ, ме</i>	<i>на̋с</i>
5. « —	—
6. « <i>мнѣм (мнѣме)</i>	<i>на̋ма</i>
7. « <i>мѣни</i>	<i>на̋ма</i>

2. Другога лица :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. пад. <i>ти</i>	<i>ви</i>
2. « <i>тебѣ, те</i>	<i>ва̋с</i>

3.	«	тѣби, ти	вѣма, вам
4.	«	тѣбѣ, те	вѣс
5.	«	ти	ви
6.	«	тѣбом	вѣма
7.	«	тѣби	вѣма

3. Трѣтега лица :

а. Познатог :

ЈЕДНИНА

1. пад.	ѡн	ѡно	ѡна
2.	«	ѣгѣ, га	ѣѣ, је
3.	«	ѣѣму, му	ѣѡј, јѡј
4.	«	ѣгѣ, га	ѣѣ, јѣ, је
5.	«	—	—
6.	«	ѣѣм, ѣѣмѣ	ѣѡм
7.	«	ѣѣму	ѣѡј

МНОЖИНА

1. пад.	ѡни	ѡна	ѡне
2.	«	ѣѣх, их	
3.	«	ѣѣма, им	
4.	«	ѣѣх, их	
5.	«	—	
6.	«	ѣѣма	
7.	«	ѣѣма	

б. Непознатог :

ЈЕДНИНА

1. пад.	кѡ	штѡ, штѣ
2.	«	кѡгѣ

3. пад. кòму, кòмѣ	чѣму
4. « кòга	штò, штà
5. « —	—
6. « кѣм, кѣме,	чѣм, чѣме
7. « кòм	чѣм

Множине ове заменице пемају.

Исто се овако мењају и личне заменице трећега лица неодређенога, одречнога и сложене.

4. Сваког лица.

ЈЕДНИНА

1. пад. —
2. « сѣбѣ
3. « сѣби
4. « сѣбѣ, се
5. « —
6. « сòбòм
7. « сѣби

Ни ова заменица нема множине.

29. Задатак

114. правило. — Напиши све падеже од заменица: *сва-шта* и *нико*.

П И Т А Њ А

Шта су заменице?
 Шта разликују заменице?
 Како се деле заменице?
 Шта су личне заменице?
 Које су личне заменице?
 Имају ли род личне заменице?

Имају ли оба броја личне заменице?
 Како гласи 2. падеж множине од личне заменице 1. лица? итд. итд.

IV. ГЛАГОЛИ

115. — **Глаголи** су речи које показују да се нешто ради, или да нешто бива.

Пр.: *писати, копати, трчати, блистати, остати.*

116. — **Глаголи се разликују** од других речи по томе, што се уз њих могу ставити личне заменице: *ја, ти, он, ми, ви, они.*

Певати је глагол, јер се може казати: *ја певам, ти певаш, он пева, ми певамо, ви певате, они певају.*

1. ПОДЕЛА ГЛАГОЛА ПО ТРАЈАЊУ РАДЊЕ

117. — Сваки глагол показује не само радњу или бивање, него уједно и трајање те радње или бивања. По трајању оне радње или бивања које глаголи собом показују они се деле на *трајне, тренутне* и *учестане*.

118. — **Трајни** глаголи су они у којих трајање радње није ограничено.

Пр.: *Писати, читати, седети, ићи, плакати, вика-ти, говорити, итд.*

119. — **Тренутни** глаголи су они којих је трајање радње ограничено. То ограничење може бити или да се цела радња за тренутак свршава, или се њима показује само почетак радње или само завршетак.

Пр.: *скочити, дати, лупнути, зовнути: — поћи, по-летети, заплакати; — доћи, долетети, доне-ти, итд.*

120. — **Учестани** глаголи показују радњу која се чешће пута понавља.

Пр.: *записивати, прочитавати, поскакивати, мицати, гуркати, итд.*

121. — Има глагола који могу имати сва три облика, н. пр. *лећи, лежати, легати*; *сести, седети, седати*, а додавањем предлога уз глагол готово од сваког глагола могу се добити сва три облика, н. пр. *писати, записати, записивати*; *читати, прочитати, прочитавати*; *скакати, скочити, поскакивати*, итд.

2. ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

122. — Облици глаголски нису падежи, као на пр. код именица, него су глаголски облици времена, начини, прилози и придеви.

30. Задатак

117—120. правило. — Одреди какви су ови глаголи по трајању. *Напиши*: бости, трајан, итд.

бости	претакати	запињати	носити
довести	клати	јахати	ложити
расти	рећи	нагнути	видети
трести	обући	помоћи	бежати
замакати	сажизати	плакати	подићи

31. Задатак

Напиши по пет других глагола од све три врсте.

32. Задатак

121. правило. — Направи од ових глагола тренутне и учестане. — *Напиши*: бости, пробости, пробадати.

бости	јахати	ложити
расти	трести	плакати

33. Задатак

Напиши сам других пет трајних глагола и направи од њих тренутне и учестане.

123. — **Времена** показују кад се дешава радња глаголска.

Свака радња или се догађа кад се о њој говори, и то је *садашњост*, или ће се тек догодити, и то је *будућност*, или се већ догодила, и то је *прошлост*.

124. — За исказивање садашњости има једно време, и то је **време садашње**.

125. — За исказивање будућности има такође једно време, и то је **време будуће**.

126. — Али за исказивање прошлости има четири времена, и то : **време пређашње свршено, пређашње несвршено, прошло и давнопрошло**.

127. — *Свега дакле времена има шест.*

128. — **Начина** има три : **неодређени, заповедни и погодбени**.

129. — **Прилога** има два : **прилог времена садашњег и прилог времена прошлог**.

130. — **Придева** има такође два : **прошати и трпни**.

131. — *Свега дакле глаголских облика има тринаест.*

3. ПРОМЕНА ГЛАГОЛА

132. — Сви глаголски облици по своме постанку деле се на *просте* и *сложене*.

133. — **Прости глаголски облици** су они који постају кад се на основу додаду различни наставци.

134. — **Сложени глаголски облици** су они који постају кад се саставе облици од два глагола.

135. — Прости глаголски облици јесу : *начин неодређени, оба прилога и оба придева, време са-*

дашње, пређашње свршено, пређашње несвршено, и начин заповедни.

136. — Простих дакле глаголских облика има **девет**, и то: три времена, два начина, оба прилога и оба придева.

137. — Сложени глаголски облици јесу: време *прошло*, време, *давнопрошло*, време, *будуће* и начин *погодбени*.

138. — Сложених дакле облика има **четири** и то: три времена и један начин.

А. ПРОСТИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ

139. — Прости глаголски облици деле се на *личне* и *безличне*.

140. — **Лични глаголски облици** зову се они, код којих се зна лице које радњу врши, и уз њих се може ставити лична заменица или првог или другог или трећег лица, н. пр. *пишеш (ти)*, *пишемо (ми)*, *писаху (они)*, итд.

141. — **Безлични глаголски облици** зову се они, код којих се не зна лице које радњу врши и уз њих се не може ставити лична заменица, на пр. *писао (ја, ти, он)*.

142. — Простих личних глаголских облика има **четири**, и то време *садашње*, време *пређашње свршено*, време *пређашње несвршено* и начин *заповедни*.

143. — Остали прости глаголски облици су безлични. Има их **пет**: начин *неодређени*, оба прилога и оба придева.

а. Лични глаголски облици

144. — **Лица.** Лични глаголски облици разликују *лица* која ту радњу врше, и то *прво*, *друго* и *треће* лице.

145. — Број. Али како лица могу бити у јединици и у множини, то и лични глаголски облици имају два броја : *једину* и *множину*.

146. — У коме лицу и у коме броју стоји неки лични глаголски облик, познаје се по личној заменици која се уз тај облик може ставити, на пр. уз облик *пишете* може се ставити заменица лична *ви*, а то је заменица 2. лица у множини, дакле и *пишете* стоји у 2. лице множине.

147. — Време садашње показује радњу која се догађа онда, кад се о њој говори, и понајвише је *трајна*.

148. — Време садашње код свих глагола свршава се или на :

Једн.	1. лице	-ем	н. пр.	трéсêм
«	2. «	-еш		трéсêш
«	3. «	-е		трéсê
Множ.	1. лице	-емо		трéсêмо
«	2. «	-ете		трéсêте
«	3. «	-у		трéсû

Или на :

Једн.	1. лице	-ам	н. пр.	чûвâм
«	2. «	-аш		чûвâш
«	3. «	-а		чûвâ
Множ.	1. лице	-амо		чûвâмо
«	2. «	-ате		чûвâте
«	3. «	-ају		чûвајû

Или на :

Једн.	1. лице	-им	н. пр.	мòлîм
«	2. «	-иш		мòлîш
«	3. «	-и		мòлî

Множ.	1. лице	-имо	мѡлѣмо
«	2. «	-ите	мѡлѣте
«	3. «	-е	мѡлѣ

149. — Ваља добро упамтити да у времену садашњем у 3. л. множ. имају на крају **-е** они глаголи који имају у 1. л. једн. **-им**, а сви остали имају **-у**.

Глаголи *умети* и *разумети* и ако имају у 1. л. једн. **-ем**, у 3. л. множ. немају **-у** него **-еју**: *умеју*, *разумеју*.

150. — Време пређашње свршено показује радњу која је прошла, и није дуго трајала.

151. — Време пређашње свршено свршава се или на :

Једн.	1. лице	-ох	н. пр.	трѣсох
«	2. «	-е		трѣсе
«	3. «	-е		трѣсе
Множ.	1. лице	-осмо		трѣсосмо
«	2. «	-осте		трѣсосте
«	3. «	-оше		трѣсоше

Или на :

Једн.	1. лице	-ах	н. пр.	дѡчеках
«	2. «	-а		дѡчека̃
«	3. «	-а		дѡчека̃

34. Задатак

147—149. правило. — Напиши време садашње од ових глагола: *расти*, *лежати*, *носити*, *цећи*.

35. Задатак

Изнађи друга три глагола који ће у времену садашњем имати завршетке, **-ем**, **-ам**, и **-им**, и напиши од њих време садашње.

Множ.	1. лице	-асмо	дочекасмо
«	2. «	-асте	дочекасте
«	3. «	-аше	дочекаше

Или на :

Једн.	1. лице	-ех	н. пр.	у̀зѣх
«	2. «	-е		у̀зѣ
«	3. «	-е		у̀зѣ

Множ.	1. лице	-есмо	узѣсмо
«	2. «	-есте	узѣсте
«	3. «	-еше	узѣше

Или на :

Једн.	1. лице	-их	н. пр.	сѧших
«	2. «	-и		сѧшѧ
«	3. «	-и		сѧшѧ

Множ.	1. лице	-исмо	сѧшисмо
«	2. «	-исте	сѧшисте
«	3. «	-ише	сѧшише

Или на :

Једн.	1. лице	-ух	чѸх
«	2. «	-у	чѸ
«	3. «	-у	чѸ

Множ.	1. лице	-усмо	чѸсмо
«	2. «	-усте	чѸсте
«	3. «	-уше	чѸше

152. — 3. лице множ. код свих глагола у овом времену свршава се на **-ше**.

Ваља добро упамтити да у овом времену у 1. лицу једнине има **-х** и пред њим може бити сваки самогласник. Ако се у 1. л. једнине

пред **х** налази **о**, онда у 2. и 3. л. јединине има **е**; а ако се пред **х** налази ма који други самогласник, онда он остаје кроз сва лица.

153. — Време пређашње несвршено показује радњу која је такође прошла, али је неко време трајала, те за то тренутни глаголи тога времена обично немају.

154. — Време пређашње несвршено свршава се на :

Једн. 1. лице	-ах	н. пр. пѣсѣх
« 2. «	-аше	пѣсѣше
« 3. «	-аше	пѣсѣше
Множ. 1. лице	-асмо	пѣсѣсмо
« 2. «	-асте	пѣсѣсте
« 3. «	-аху	пѣсѣху

155. — Код неких глагола ово време може бити двојако, н. пр. од глагола трести гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице тѣсѣх	трѣсѣсмо
2. « трѣсѣше	трѣсѣсте
3. « трѣсѣше	трѣсѣху.

или :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице трѣсијах	трѣсијасмо
2. « трѣсијаше	трѣсијасте
3. « трѣсијаше	трѣсијаху.

36. Задатак

150—152. правило. — Напиши време пређашње свршено од ових глагола :

посећи, почети, усуги, убити, послати.

156. — Ваља добро упамтити да се 3. лице мн. времена пређашњег несвршеног свакад свршава на **-ху**.

157. — **Заповедни начин** значи да се некоме заповеда, или да се неко моли да нешто учини.

158. — Заповедни начин нема 1. лице једн. и 3. л. ни једнине ни множине. За треће лице у оба броја узима се то лице времена садашњег и додаје се *нека*.

159. — Начин заповедни свршава се или на:

Једн.	1. лице	—	н. пр.	—
«	2. «	-и		треси
«	3. «	—		(нека тресѐ)
Множ.	1. лице	-имо		тресимо
«	2. «	-ите		тресите
«	3. «	—		(нека тресѹ)

или на :

Једн.	1. лице	—	н. пр.	—
«	2. «	-ј		чѹј
«	3. «	—		(нека чѹјѐ)
Множ.	1. лице	-јмо		чѹјмо
«	2. «	-јте		чѹјте
«	3. «	—		(нека чѹјѹ)

37. Задатак

Напиши пређашње свршено време од других пет глагола, али да се свршава на **-ах, -ех, -их, -ох, -ух**.

38. Задатак

153—156. правило. — Напиши време пређашње несвршено од ових глагола :

плести, вући, лежати, тонати.

б. Безлични глаголски облици.

160. — *Начин неодређени и оба прилога не само што немају лица него немају ни броја (једину и множину).*

161. — *Прошати и трини придев су једини глаголски облици који имају род: мушки, женски и средњи. — Разлика између рода код именица и код глаголских придева је у томе, што именица има само један од три рода: или мушки, или женски, или средњи, а сваки глаголски придев може имати сва три рода, н. пр. писао (м. р.) писала (ж. р.), писало (ср. р.).*

162. — *Глаголски придеви имају и оба броја: једину и множину, н. пр. писао (м. р. једн.), писали (м. р. множ.).*

163. — **Начин неодређени** показује само име глаголске радње, да се нешто ради, а не каже се ни ко ради ни кад се ради. Он се свршава свакад на **-ти** или **-ћи**.

Пр.: пасти, говорити, ићи, сећи, итд.

164. — **Прилог времена садашњег** постаје кад се на треће лице множине времена садашњег дода наставак **-ћи**.

На пр. од глагола трести; тресу-ћи.

Тренутни глаголи немају овога облика.

39. Задатак

157—159. правило. — Напиши начин заповедни од ових глагола:

носити, чувати, писати, куповати.

165. — Прилог времена прошлог постаје наставком **-вши**, или **-в**.

На пр. од глагола трести: *тресавши*, или *тресав*.

166. — Прошастаи придев постаје у јед. за м. род наставком **-о**, за жен. **-ла**, за сред. **-ло**; у множ. **-ли**, **-ле**, **-ла**.

Од глагола *трести* гласи: тресао, тресла, тресло; тресли, тресле, тресла.

167. — Трпни придев постаје у једнини за м. род наставком **-н** (или **-т**), за женски **-на** (или **-та**) за сред. **-но** (или **-то**), у множини **-ни** (или **-ти**), **-не** (или **-те**), **-на** (или **-та**).

Од глагола *трести* гласи: тресен, тресена, тресено; тресени, тресене, тресена.

Од глагола *клети* гласи: клет, клета, клето; клети, клете, клета.

40. Задатак

164. правило. — Напиши прилог времена садашњег од ових глагола:

ићи, певати, сведочити, видети.

41. Задатак

165. правило. — Напиши прилог времена прошлог од ових глагола:

синутти, узети, начинити, отворити.

42. Задатак

166. правило. — Напиши прошастаи придев у сва три рода и оба броја од ових глагола:

сазвати, бежати, ударити, молити.

43. Задатак

167. правило. — Напиши трпни придев у сва три рода и оба броја од ових глагола:

зауздати, писати, учинити, закопати.

Б. СЛОЖЕНИ ГЛАГОЛСКИ ОБЛИЦИ.

168. — За прављење сложених глагол. облика узима се *помоћни глагол*, и *прѣшасги придев* или *начин неодређени* онога глагола од кога се хоће да добије сложени глаголски облик.

Сложени глаголски облици сви су лични, јер се код њих зна лице по помоћном глаголу.

169. — **Време прошло** показује само да је радња недавно прошла, а не гледа се ништа је ли она у свези са каквом другом прошлом радњом или не.

Време прошло прави се кад се узме скраћен облик времена садашњег од глагола *јесам*, и дода му се *прошасги придев* онога глагола који се мења.

Скраћен облик времена садашњег од глагола *јесам* гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице сам (пуно: <i>јесам</i>)	смо (пуно: <i>јесмо</i>)
2. « си (пуно: <i>јеси</i>)	сте (пуно: <i>јесте</i>)
3. « је (пуно: <i>јест</i>)	су (пуно: <i>јесу</i>).

Прошло време од глагола *трести* гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице трѣсао сам	трѣсли смо
2. « трѣсао си	трѣсли сте
3. « трѣсао је	трѣсли су.

44. Задатак

169. правило. — Напиши прошло време од ових глагола:

заградити, дати, сломити, писати.

170. — Време давнопрошло показује радњу која се догодила у прошлости пре неке друге радње која је такође прошла.

171. — Време давнопрошло прави се кад се узме пређашње несвршено време глагола *бити* и дода му се прошаста придев онога глагола који се мења.

Пређашње несвршено време од глагола *бити* гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице бѣјах	бѣјасмо
2. « бѣјаше	бѣјасте
3. « бѣјаше	бѣјаху.

Од глагола *трести* давнопрошло време гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице бѣјах трѣсао	бѣјасмо трѣсли
2. « бѣјаше трѣсао	бѣјасте трѣсли
3. « бѣјаше трѣсао	бѣјаху трѣсли.

172. — Давнопрошло време прави се још кад се узме прошло време глагола *бити* и дода му се прошаста придев оног глагола који се мења.

Прошло време од глагола *бити* гласи (169) :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице бѣо сам	бѣли смо
2. « бѣо си	бѣли сте
3. « бѣо је	бѣли су.

Давнопрошло време од глагола *трести* може дакле гласити и овако:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице б ^и о сам трѣсао	б ^и ли смо трѣсли
2. « б ^и о си трѣсао	б ^и ли сте трѣсли
3. « б ^и о је трѣсао	б ^и ли су трѣсли.

173. — Време будуће показује радњу која ће се тек догодити.

174. — Време будуће прави се кад се узме скраћен облик времена садашњег од глагола *хтети* и дода му се начин неодређени онога глагола који се мења.

Скраћени облик времена садашњег од глагола *хтети*, гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице ћу (пуно: х ^о ћу)	ћемо (пуно: х ^о ћемо)
2. « ћеш (пуно: х ^о ћеш)	ћете (пуно: х ^о ћете)
3. « ће (пуно: х ^о ће)	ће (пуно: х ^о ће).

Од глагола *сећи* време будуће гласи :

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице с ^е ћи ћу	с ^е ћи ћемо
2. « с ^е ћи ћеш	с ^е ћи ћете
3. « с ^е ћи ће	с ^е ћи ће.

175. — Код глагола којима се начин неодређени свршава на **ти може се то *ти* одбацити и додати *ћу*, итд. *Онда се то пише заједно.***

45. Задатак

170—172. правило. — Напиши давнопрошло време од ових глагола :

ухватити, беседити, отерати, говорити.

Од глагола *читати* време будуће гласи: *ја ћу читати*, итд. или:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице <i>читаћу</i>	<i>читаћемо</i>
2. « <i>читаћеш</i>	<i>читаћете</i>
3. « <i>читаће</i>	<i>читаће.</i>

176. — Начин погодбени значи да би се радња глаголска могла извршити под неком погодбом.

177. — Начин погодбени прави се кад се узме пређашње свршено време глагола *бити* и дода му се прошасти придев оног глагола који се мења.

Пређашње свршено време од глагола *бити* за начин погодбени гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице <i>бих</i>	<i>бисмо</i>
2. « <i>би</i>	<i>бисте</i>
3. « <i>би</i>	<i>би.</i>

Погодбени начин од глагола *трести* гласи:

ЈЕДНИНА	МНОЖИНА
1. лице <i>трѣсао бих</i>	<i>трѣсли бисмо</i>
2. « <i>трѣсао би</i>	<i>трѣсли бисте</i>
3. « <i>трѣсао би</i>	<i>трѣсли би.</i>

46. Задатак

173—175. правило. — Напиши будуће време од ових глагола:

прихватити, мутити, опколити, проћи.

47. Задатак

176—177. правило. — Напиши погодбени начин од ових глагола:

седети, слушати, скакати, лежати.

ПОДЕЛА ГЛАГОЛА ПО ПРЕДМЕТУ РАДЊЕ

178. — По предмету радње глаголи се деле на *прелазне, непрелазне и повратне*.

179. — **Прелазни глаголи** су они, који показују таку радњу, за коју треба не само радник који ту радњу врши, него и предмет на коме ће се та радња вршити.

Пр.: *брати* (грожђе), *носити* (хаљине), *јести* (јабуке), *писати* (писмо), итд.

180. — Прелазни глаголи познају се од осталих по томе што се уз њих може метнути 4. падеж личне заменице трећег лица неодређеног: *некога* или *нешто*: *видети* (*некога*), *читати* (*нешто*), итд.

181. — **Непрелазни глаголи** су они који показују радњу, бивање или стање, у коме се радник сам собом налази.

Пр.: *ићи*, *трчати*, *расти*, *спавати*, итд.

Непрелазни глаголи немају триног придева.

182. — **Повратни глаголи** показују радњу коју радник на себи врши.

183. — Повратни глаголи деле се на *просто повратне* и *узајмично повратне*.

184. — **Просто повратни** глаголи показују радњу коју сваки радник врши на самом себи.

Пр.: *облачити се*, *умивати се*, *смејати се*, итд.

185. — **Узајмично повратни** глаголи показују радњу коју врше два или више радника један на другом (или један према другом).

Пр.: *тући се*, *свађати се*, *љубити се*, *играти се*, итд.

186. — Уз повратне глаголе стоји у свима облицима 4. пад. личне заменице свакога лица **се**: време садашње: *облачим се*, *облачиш се*, *облачи се*, *облачимо се*, *облачите се*, *облаче се*; време пређашње свршено: *облачих се*, итд.

48. Задатак

178—185. правило. — Одреди какви су ови глаголи по трајању и по предмету радње. *Напиши* : спавати, трај. непр.

спавати	миловати се	седети
играти се	чешљати се	слушати
молити	умивати	гледати
скакати	лежати	разговарати се
миловати	говорити	пећи
чезнути	шкрипати	разумети

49. Задатак

Напиши сам по пет других глагола прелазних, непрелазних, просто повратних и узајмично повратних.

50. Задатак

186. правило — Напиши све облике од глагола *смејати се*.

П И Т А Њ А

Шта су глаголи?	Којим се глаголским обликом исказује садашњост?
Показују ли глаголи собом само радњу?	Којим се исказује прошлост?
Како се деле глаголи по трајању?	Којим будућност?
Који су глаголи трајни?	Колико има начина?
Који су глаголи тренутни?	Како се зову?
Како може бити ограничена радња тренутних глагола?	Колико има глаголских прилога?
Који су глаголи учестани?	Како се зову?
Може ли се од тренутног глагола направити трајан и учестан?	Колико има глаголских придева?
Како се зову глаголски облици?	Како се зову?
Шта показују времена?	Колико има свега глаголских облика?
Колико има свега времена?	Поброј све глаголске облике.
	Како се деле глаголски облици по постанку?

Шта су прости гласовни облици?

Колико их има?

Поброј који су.

Шта су сложени глаголски облици?

Колико их има?

Поброј који су.

Зна ли се код свих глаголских облика лице које врши радњу?

Како се према томе деле прости гласовни облици?

Колико има простих личних гласовних облика?

Поброј који су.

Колико има простих безличних глаголских облика?

Поброј који су.

Колико лица имају лични глаголски облици?

Имају ли лични глаголски облици број?

По чему се познаје лице и број код личних глаголских облика?

Шта показује време садашње?

Напиши све завршетке који могу бити у времену садашњем.

Какав је завршетак 3. лица множине времена садашњег?

Који глаголи имају -у, који -ају, а који -е?

Који глаголи имају у 3. л. множине завршетак -еју?

Шта показује време пређашње свршено?

Напиши све завршетке времена пређашњег свршеног.

Остаје ли сваки пут у осталим лицима онај самогла-

сник који се 1. л. јединине налази пред х?

Који не остаје, и у којим лицима, и којим се замењује?

Шта значи време пређашње несвршено?

Напиши завршетке врем. пређашњег несвршеног.

Каква је разлика у 3. л. множине између времена пређашњег свршеног и пређашњег несвршеног?

Имају ли сви глаголи време пређашње несвршено?

Шта показује начин заповедни?

Има ли начин заповедни сва лица?

Како се исказује 3. л. заповедног начина?

Напиши завршетке начина заповедног.

Имају ли сви глаголски облици број?

Који глаголски облици имају број?

Имају ли сви глаголски облици род?

Који глаголски облици имају род?

Шта показује начин неодређени?

Какав је завршетак начина неодређеног?

Како постаје прилог времена садашњег?

Имају ли сви глаголи тај облик?

Како постаје прилог времена прошлог?

Како постаје прошаста придев?

Како постаје трпни придев?
Како се праве сложени глаголски облици?

Разликују ли лица сложени глаголски облици?

Шта показује време прошло?

Како се прави време прошло?

Кажи време прошло од глагола.....

Шта показује време давно-прошло?

На колика се начина прави време давнопрошло?

Која су та два начина?

Кажи време давнопрошло на оба начина од глагола.....

Како се прави време будуће?

Може ли тај сложени облик да се стоји у једну реч?

Код којих глагола то може да буде, а код којих не може?

Кажи будуће време од глагола.....

Шта значи начин погодбени?

Како се прави начин погодбени?

Кажи начин погодбени од глагола.....

Како се деле глаголи по предмету радње?

Који су глаголи прелазни?

По чему се познају прелазни глаголи од непрелазних?

Који су глаголи непрелазни?

Имају ли непрелазни глаголи све облике?

Који су повратни глаголи?

Како се деле повратни глаголи?

По чему се познају повратни глаголи?

Реченица

187. — Мисао речима исказана зове се **реченица**.

Пр.: Ученик пише. — Дете плаче. — Сунце греје.

188. — *Реченице* не може бити без глагола у личном облику.

Подмет и прирок

189. — **Подмет** се зове она реч о којој се у реченици говори, а **прирок** је она реч која нешто исказује о подмету.

Обично је у реченици прирок глагол у личном глаголском облику, а она реч која показује извршиоца те радње јесте подмет.

У горњим примерима подмети су *ученик*, *дете*, *сунце*, а прироци: *пише*, *плаче*, *греје*.

190. — Подмет је у реченици најчешће *именица* или *лична заменица*.

Пр.: Дете се игра. — Она плете.

191. — Подмет стоји у 1. пад. (једине или множине).

192. — Некад у песмама подмет може да стоји у петом падежу, али онда тим се падежем не дозива, него он само замењује први падеж.

Пр.: То зачуо *Љутица Богдане*. — Књигу пише *Краљевићу Марко*.

193. — Подмет се у некој реченици тражи глаголом те реченице и личном заменицом трећег лица непознатог: **ко, шта**.

Пр.: Човек говори. — Дрво расте. — *Ко* говори? — *Човек*. — *Шта* расте? — *Дрво*. *Човек* и *дрво* су подмети, *говори* и *расте* прироци.

51. Задатак

190. правило. — Напиши шест реченица у којима ће бити подмет именица, и шест у којима ће бити подмет заменица.

52. Задатак

187—193. правил. — Изнађи у овим примерима подмет и прирок. — *Напиши*: А кад цару дари допануше, Подмет дари, прирок допануше.

А кад цару дари допануше. — Брзо Мујо допаде Алији. — Сад брат сестру деверу предаје. — Свако Туре себи дере. — Сеја брату зарукавље везе.

53. Задатак

Допиши у овим примерима подмет и изнађи прирок. — *Напиши*: Мати се брине о својој деци.

....се брине о својој деци. —протиче кроз Србију од југа на север. —управља опшгином. —хвата мишеве. —тече поред Смедерева. —прави лонце. —је уловио зеца.

194. — Подмет је у реченици старији од прирока, и прирок се према њему управља у лицу и броју.

Пр.: Ученици уче. (Прирок *уче* стоји у 3. лицу множине, јер је и подмет *ученици* у 3. лицу и у множини). — Ја пишем — Ви читате.

195. — Ако се у прироку налазе прошаста или трпни придеви, они морају доћи у исти род у коме је и подмет.

Пр.: Сестра је певала. (Прирок *је певала* стоји у 3. лицу множине и у женском роду, јер је и подмет *сестра* у 3. лицу, у множини и женског је рода). — Куће су сазидање. — Дете је плакало.

196. — Ако је подмет лична заменица може се некад и изоставити, јер се по глаголу познаје.

Пр.: Идемо. (*Ко* иде? — *Ми*). — Жедан сам.

197. — И прирок се може изоставити кад се лако може погодити.

Пр.: На планини Турчин под чадором (*седи*). — Сунце у море (*паде*), а он на кућни праг (*дође*).

54. Задатак

194 — 195. правило. — Прегледај јесу ли добро написане ове реченице, и ако има погрешака поправи, и кажи зашто које није добро.

Настао је тишина. — Сунце залазим. — Бело стадо блеје. — Овај човек знају све. — Тешке су ме освојиле ране. — Уранио је Косовка девојка.

55. Задатак

196—197. правило. — Издаји у овим примерима подмет и прирок. *Напиши*: Птица ће певати. *Птица* подмет; *ће певати* прирок.

Птица ће певати. — Стани. — Отпасах му сабљу од појаса. — Вежите ми везену мараму. — Турци пењу два свилна шатора. — Свеза Вучи руке наопако. — Како кум прасе, а ти одмах врећу.

198. — У реченици може бити или само један подмет и један прирок, или један подмет а више прирока, или више подмета а један прирок, или више подмета и више прирока.

Пр.: Човек дише. — Човек дише и живи. — Човек и птица дишу. — Човек и птица дишу и живе.

199. — Чим има у реченици више подмета онда прирок долази у множину.

Пр.: Јован и Милан читају. — Слуга и слушкиња раде.

200. — Ако су подмети разних лица, прирок долази у најстарије. Најстарије је прво лице, па друго, па треће.

Пр.: Ја и моја кућа служићемо господу. (Прирок *служићемо* стоји у 1. лицу, јер је један подмет — *ја* — у првом лицу, а други — *кућа* — у трећем, а прво лице је старије од трећег). — Ти и дом оца твога погинућете.

201. — Чим има више подмета прирок долази у мушки род, било да су сви мушког рода било да су разних родова, било да су сви средњег рода. Прирок дакле долази у женски род само онда ако има више подмета и сви су женскога рода, а у свима другим случајима долази у мушки.

Пр.: Јагње и теле су заклани. (Прирок *су заклани* стоји у м. роду, јер су оба подмета у средњем роду). — Изневерили су га и ум и снага. — Милица и Марија су дошле.

56. Задатак

198. правило. — Напиши по две реченице: са једним подметом и једним прироком; са једним подметом и више прирока; са више подмета и једним прироком; са више подмета и више прирока.

V. ПРИДЕВИ.

202. — Придеви су речи које стоје уз именице и показују какво је што, или чије је што, или од чега је што.

57. Задатак

199.—201. — правило. Прегледај јесу ли добро написане ове реченице и ако има погрешака поправи, и кажи зашто која није добра.

Отац твој и браћа твоја дођосте к мени. — Породица, друштво и држава притичу у помоћ матери. — Петао и пас путовао је заједно. — Дете и маче су се играла. — Орли и гаврани долети са свију страна.

П И Т А Њ А

Шта је реченица?
Без чега не може бити реченице?
Који су главни делови у реченици?
Шта је подмет?
Шта је прирок?
У ком падежу стоји подмет?
Може ли још у ком падежу стајати подмет?
Кад то бива?
Како се тражи подмет?
Која реч бива најчешће подмет?
У коме глаголском облику мора стајати прирок?
Шта је старије у реченици, подмет или прирок?
Шта мора узети прирок од подмета?
Разликују ли глаголски облици род?
Који глаголски облици имају род?

Кад се у прироку налази глаголски облик који има род, у који ће род он доћи?
Мора ли се подмет свакад исказати?
Кад се може подмет изоставити?
Зашто се тад може подмет изоставити?
Може ли се прирок некад изоставити?
Кад то бива?
Мора ли у једној реченици да буде само један подмет и један прирок?
Кад има више подмета у који број долази прирок?
Кад су подмети разних родова у који род долази прирок?
Долази ли прирок кадгод у женски род, кад има више подмета?

203. — Према овоме придеви се деле на описне, присвојне и градивне.

204. — **Описни придеви** су они који описују ма какву особину неког лица или ствари.

Пр.: *лепа* (ружа), *мека* (постеља), *велика* (зграда).

205. — **Присвојни придеви** су постали од именица и показују да оно лице или ствар уз коју они стоје припада ономе што значи именица од које су они постали.

Пр.: *општински* суд (присвојни придев *општински* постао је од именице *општина*, и показује да суд припада општини), *господарев* слуга, *државни* чиновник, итд.

206. — **Градивни придеви** су такође постали од именица и показују да је ствар уз коју стоје, направљена од онога што значи именица од које су они постали.

Пр.: *дрвена* кашика (градивни придев *дрвена* постао је од именице *дрво* и показује да ја кашика направљена од дрвета), *вунене* чарапе, *свилена* хаљина, итд.

58. Задатак

202—204. правило. — Додај по један описан придев уз ове именице. — *Напиши*: Добар отац.

....отац	зима	коњ
....дете	перо	шума
....војник	слуга	брег
....дрво	књи	ученик
....дан	књига	кућа
....радник	башта	слика

59. Задатак

205. правило. — Направи присвојне придеве од ових именица. — *Напиши*: Соколове очи.

(Соко) очи. — (Јела) грана. — (Бог) воља. — (Лабуд) крило. — (Мајка) благослов. — (Миш) рупа. — (Трговац) кућа. — (Гора) вук. — (Кукуруз) шаша. — (Јунак) рука. — (Село) кућа. — (Каца) обруч. — (Свиња) глава. — (Вино) буре. — (Воденица) камен.

1. РОД У ПРИДЕВА

207. — И придеви као и именице имају три рода: *мушки, женски и средњи*. Али разлика је између њих у роду та, што именица може имати само један род, а сваки придев може имати облике за сва три рода.

Пр.: *леп* (м. р.), *лепа* (ж.), *лепо* (ср.); *млад*, *млада*, *младо*; *здрав*, *здрава*, *здорово*, итд.

208. — Придев узима сваки пут онај род, ког је рода именица уз коју он стоји.

2. ОДРЕЂЕНИ И НЕОДРЕЂЕНИ ВИД

209. — *Описни и градивни придеви* могу се употребити у два вида, у одређеном и у неодређеном.

210. — **Неодређени придеви** показују каквоћу сваког лица или ствари у опште, а не зна се које је то лице или ствар.

Пр.: *висок* момак, *паметно* дете, *ланена* кошуља.

60. Задатак

204.—206. правило. — Напиши по десет других описних, присвојних и градивних придева.

61. Задатак

208. правило. — Јесу ли правилно казани ови примери, и ако нису кажи због чега, и како их ваља поправити.

Висока јунак, танка у појасу. — Јарка сунце седа. — Милан као богато господар и меке нарави човек. — Добар овца много не блеји. — Цар честита диван учинио. — Срезаћу ти жуто кавад. — Те развила оно чедо луд. — И преби му оно десна крило.

211. — Одређени придеви пак казују каквоћу већ познатог лица или ствари.

Пр.: Онај *високи* момак, што је јуче долазио. — Оно *паметно* дете, које је добило књигу. — Она *ла-нена* кошуља, што си је јуче носио.

212. — Одређени придеви у муш. роду разликују се од неодређених по облику у томе што одређени имају на крају **и**, и то је *и* свакад дуго. Женски и средњи род по облику се не разликују, него само по изговору: крајње **а** и **о** код одређених придева свакад је дуго, а код неодређених, кратко.

213. — Присвојни придеви немају оба вида као описни, него или одређени или неодређени.

Пр.: Човеков, попов, женин, итд.; — Српски, зимски, људски, итд.

П И Т А Њ А

Шта су придеви?

Како се деле придеви?

Шта су описни придеви?

Шта су присвојни придеви?

Шта су градивни придеви?

Каква је разлика у роду код придева од рода код именица?

Имају ли придеви свој самосталан род као именице?

Од чега зависи у каквом ће роду бити који придев?

Колика вида имају придеви?

Имају ли сви придеви оба вида?

Који придеви немају оба вида?

Шта показује одређени вид?

Шта показује неодређени вид?

VI. БРОЈЕВИ

214. — **Бројеви** су речи које показују колико има чега има на број, или где је што по броју у реду.

215. — Бројеви се деле на *просте редне* и *збирне*.

216. — **Прости** бројеви показују колико има нечега.

Пр.: *пет, осам, тринаест*, итд.

217. — **Редни** бројеви показују у коме је реду оно што се броји.

Пр.: *пети, осми, тринаести*, итд.

218. — **Збирни** бројеви су: *двоје, троје, четворо, осморо*, итд.

VII. ПРИДЕВНЕ ЗАМЕНИЦЕ

219. — Као год што личне заменице стоје место именица, исто тако има заменица које стоје место придева или бројева. Н. пр. место што се каже: *Књига Петрова*, може се рећи: *књига његова*, ако се зна који је то Петар. Овде заменица *његов* стоји место присвојног придева *Петров*. Оваке заменице зову се *придевне*.

220. — **Лице и род.** Придевне заменице имају као и личне лица: прво, друго и треће, имају као и придеви облике за сва три рода: мушки, женски и средњи.

221. — И придевне заменице као год и придеви узимају сваки пут род оне именице уз коју стоје.

222. — Придевне заменице деле се по своме значењу на четири врсте: 1. за присвајање, 2. за показивање, 3. за каквоћу, и 4. за количину.

1. Придевне заменице за присвајање

Првога лица **мој, -а, -е. наш, -а, -е.**

Другога лица **твој, -а, -е. ваш, -а, -е.**

Трећега лица :

1. Познатог **његов, -а, -о; њен, -а, -о;
њезин, -а, -о. њихов, -а,
-о; њихан, њихна, -но.**

2. Непознатог **чији, -а, е.**

3. Неодређеног **нечији, -а, -е.**

4. Одреченог **ничији, -а, -е.**

5. Сложене **свачији, -а, -е; које-
чији, -а, -е.**

Свакога лица **свој, -а, -е.**

2. Придевне заменице за показивање

Првога лица : **овај, (ови), ова, ово.**

Другога лица : **тај, та, то.**

Трећега лица :

1. Познатог **онај (они), она, оно.**

2. Непознатог **који, -а -е.**

3. Неодређеног **некоји, -а, -е. (неки,
-а, -о).**

4. Одреченог **никоји, -а, -е.**

5. Сложене **свакоји, -а, -е.
(сваки, -а, -о).**

Свакога лица : **сам, -а, -о. (без икога
или ичега другог)**

3. Придевне заменице за каквоћу

Првога лица : . . . **овакав, -ква, -кво.**
(оваки, -а, -о).

Другога лица : . . . **такав, -ква, -кво.**
(таки, -а, -о).

Трећега лица :

1. Познатог . . . **онакав, -ква, -кво.**
(онакаки, -а, -о).

2. Непознатог . . . **какав, -ква, -кво.**
(каки, -а, -о).

3. Неодређеног . . . **некакав, -ква, -кво.**
(некаки, -а, -о).

4. Одреченог . . . **никакав, -ква, -кво.**
(никаки, -а, -о).

5. Сложене . . . **свакакав, -ква, -кво.**
(свакаки, -а, -о).

свакојак, -а, -о.

(свакојаки, -а, -о).

којекакав, -ква, -кво

(којекаки, -а, -о).

Свакога лица : . . . **исти, -а, -о.**

4. Придевне заменице за меру и количину

Првога лица : . . . **оволики, -а, -о.**

Другога лица : . . . **толики, -а, -о.**

Трећега лица :

1. Познатог . . . **онолики, -а, -о.**

2. Непознатог . . . **колики, -а, -о.**

3. Сложене . . . **васколик, (савколик),**
-а, -о; васколики (сав-
колики) -а, о.

Свакога лица : . . . **сав (вас), сва, све.**

Напомена. Треће лице неодређено и одречено не употребљавају се као заменице већ као неодређени бројеви и не разликују родове, и то:

неодређено кад је мање од пет за мушки	
и средњи род (н. пр. неколика чо-	
века, неколика детета	неколика
За женски род (н. пр. неколи-	
ке паре)	неколике
Кад је пет и више за сва три	
рода	неколико
Одречно за сва три рода	николико

62. Задатак

219—222. правило. — Изнађи у овим примерима све придевне заменице, и кажи какве су. — *Кажу:* Те зиме оде некуда. *Те,* придевна замен. за показ. 2. лица.

Те зиме оде некуда. — Оне године удари град, те побије оно село. — Да Арапи тако зулум чине. — Да завијем моје грдне ране. — Какву то војску цар мисли? — Шта је овога времена радала нахија пожешка. — Слави Марко свога светитеља. — Сви сватови коње разиграше. — Сама сам га успавала. — Поравните стазе његове. — Такого кнеза избира понајвише кнежина. — Коју муку најволиш мучити. — Толики људи а он сам.

П И Т А Њ А

Шта су бројеви?

Како се деле бројеви?

Шта показују прости бројеви?

Шта показују редни бројеви?

Који су збирни бројеви?

Шта су придевне заменице?

Имају ли придевне заменице лица?

Имају ли придевне заменице род?

Од чега зависи род код придевних заменица?

Како се по значењу деле придевне заменице?

Која је придевна заменица за количину трећег лица непознатог?

Која је придевна заменица за показивање другог лица?

Која је придевна заменица за присвајање сваког лица? итд. итд.

Именски прирок

223. — Има глагола који сами нису довољни да буду прирок, него уз њих мора да дође још каква реч. Тада је прирок састављен од глагола и још једне речи. Такав прирок зове се **именски**, а онај који је од самога глагола зове се **глаголски**.

Пр.: *Бог је милостив.* Подмет Бог, а прирок је *милостив*. — *Он је био војник.* — Подмет он, а прирок је *био војник*.

224. — **Спона.** Глагол у именском прироку зове се *спона*, а она друга реч је прави прирок.

225. — Спона бива најчешће глагол *бити* у свима својим личним облицима, а могу бити и други глаголи који значе бивање: *звати се*, *постати*, *учинити се*, итд. Она друга реч у именском прироку може бити свака реч: именица, придев, заменица, итд.

226. — Глагол *бити* као спона може се некад и изоставити.

227. — Ако је у именском прироку придев или придевна заменица мора стајати у истом роду и броју у коме је подмет, као и кад би стајали уз именицу.

Пр.: *Штап је дугачак.* — *Књига је моја.* — *Перо је твоје.*

63. Задатак

223—226. правило. — Изнађи подмет и прирок у овим реченицама и кажи какви су прироци.

Како љуто кнеже кунијаше. — Црква му је дивно поднебесје. — Летошња ће година бити родна. — А Турчину очи испадосе. — Вода је најздравије пиће. — Добар је Бог. — Наоколо морске пене. — У свакоме Обилића плам. — Велике господе молба по готову заповест.

228. — Ако су у именском прироку придеви који могу имати оба вида (пр. 209.) онда се они морају употребити у неодређеном виду.

Пр.: Врт је *леа* (а не: *леи*). — Пут је *сеоски* (одређ. вид, јер нема неодређеног).

229. — Ако има више подмета онда и именски део прирока долази у множину (прав. 199).

Пр.: Отац и стриц су *стари*. — Петар и Павле су *другови*.

230. — Ако су подмети разнога рода придеви и придевне заменице долазе у мушки или у женски род као што је казано у пр. 201.

Пр.: Брат и сестра су дошли. — Ватра и вода су потребне. — Јаре и псето су шарени.

231. — Ако је у именском прироку именица она стоји у 1. или 6. пад. једнине.

Пр.: Душан је био цар. — Вукашин постане краљем.

232. — Ако има више подмета онда именица из именског прирока долази у 1. или 6. пад. множине.

Пр.: Душан и Урош били су цареви. — Вукашин и Марко звали су се краљевима.

П И Т А Њ А

Може ли сваки глагол да буде прирок?

Како се зове прирок који је састављен од глагола и још једне речи?

Како се зове глагол у именском прироку?

Који глаголи бивају спона?

Како се слаже с подметом придев или придевна заменица која је у именском прироку?

У коме виду стоје придеви у прироку?

Како се слажу с подметом придеви и придевне заменице из прирока у броју и роду кад је више подмета?

Како се слажу с подметом именице кад су у прироку?

Како се слажу с подметом именице из прирока кад је више подмета?

VIII. ПРИЛОЗИ

233. — Прилози су непроменљиве речи које стоје као допуна уз глаголе или уз придеве или уз друге прилоге.

Пр.: Он иде *напред*. — Петар је врло добар. — То је било *веома* давно.

234. — По своме значењу прилози се деле на прилоге за време, за место, за начин, за количну, за потврђивање, за одрицање и за сумњу.

235. — Прилози за време одговарају на питање *кад ?* и ови су :

кад (када), *сад* (сада), *овда*, *онда*, *тад* (тада), *свакад* (свагда), *вазда*, *навек*, *увек*, *никад* (никада), *нигда*, *икад* (икада), *игда*, *негда*, *каткад*, *кадгод*, *кад год*, *кадшто*, *данас*, *јутрос*, *вечерас*, *ноћас*, *сутра*, *прексутра* (прекосутра), *наксутра*, *јуче*, *прекјуче*, *накјуче*, *синоћ*, *прексиноћ*, *ономадне*, *летос*, *пролетос*, *јесенас*, *зимус*, *лани*, *преклани*, *лети*, *зими*, *обдан*, *дању*, *обноћ*, *ноћу*, *одмах*, *рано*, *касно*, *позно*, *доцкан*, *скоро*, *давно*, *често*, *пре*, *пређе*, *после*, *већ*, *тек*, *истом*, итд.

236. — Прилози за место одговарају на питање *где ?* и ови су :

Где, *овде*, *онде*, *ту*, *свагде*, *свукуд*, *нигде*, *игде*, *гдегод*, *где год*, *гдегде*, *негде*, *напоље*, *напољу*, *унутра*, *спреда*, *остраг*, *позади*, *камо*, *овамо*, (*амо*), *онамо*, *тамо*, *камо год*, *напред*, *натраг*, *горе*, *доле*, *близу*, *далеко*, *чак*, *дома* (= код куће, кући, у кући), *куд* (куда), *овуд* (овуда), *онуд* (онуда), *туд* (туда), *свуд* (свуда), *свукуд* (свукуда), *кудгод* *никуд*, *икуд*, *некуд*, *докле*, *довде*, *донде*, *донле*, *довле*, *дотле*, *откле*, (*одакле*, *откале*), *откуд*, *одавле*, *оданле*, *одоздо*, итд.

237. — Прилози за начин одговарају на питање *како* ? и ови су :

Како, овако, онако, тако, свакако (свакојако), *никако, икако, некако, како год, какогод, друкчије, инако, иначе, добро, јасно, весело, лепо, боље, горе, најслађе, тврђе, богато, господски, српски, итд.*

238. — Прилози за количину одговарају на питања *колико* ? и ови су :

Колико, оволико, толико, нимало, мало, иколико, колико год, много, мање, више, доста, довољно, иоле, изобила, одвише, сувише, још, готово, једва, бар, итд.

239. — Прилози за потврђивање јесу :

Да, ја, дакако, заиста, збиља, баш, сигурно, доиста, итд.

240. — Прилози за одрицање јесу :

Не, никако, ницошто, итд.

241. — Прилози за сумњу јесу :

Можда, ваљда, биће, итд.

242. — Кад придеви или придевне заменице стоје уз глаголе и показују начин или количину, они су онда прилози за начин или количину.

Придеви онда обично стоје у неодређеном виду и у средњем роду.

Пр: *Пише лепо.* — *Говори брзо.* — *Једе онолико, колико може.* — *Ради својски.* — *Иде момачки.*

243. — Кад прилози стоје уз придеве или уз друге прилоге, они показују у коликој је мери оно што се казује тим придевом или прилогом.

Пр: *Веома оштар нож.* — *Врло лепо чита,* итд.

IX. ПРЕДЛОЗИ

244. — Предлози су непроменљиве речи које показују узајамну везу између две речи :

Пр.: Црква на брду. — Кућа у пољу.

245. — Предлози од прилога познају се лако по томе што предлози никад не стоје уз глаголе, него уз именице (или личне заменице), и та именица (или лична заменица) мора стајати у неком падежу, само не у првом ни петом. — Предлози дакле никад не стоје уз та два падежа.

X. СВЕЗЕ

246. — Свезе су оне непроменљиве речи које везују реченице или поједине речи.

Пр.: *и, а, такође, или, али, ипак, но, него, макар, дакле, зар?, премда, итд.*

XI. УСКЛИЦИ

247. — Усклици су једна врста узвика којима се исказује радост, изненађење, жалост, итд.

Нр.: Ах! ух! јаох! куку! гле!, ала! да, итд.

П И Т А Њ А

Шта су прилози?

Како се деле прилози по значењу?

Кажи неколико прилога од свих врста.

Могу ли и друге речи да буду прилози?

У коме роду и виду стоје придеви кад се употребе као прилози?

Шта значе прилози кад стоје уз придеве али уз друге прилоге?

Шта су предлози?

Како се распознају предлози од прилога?

Уз које падеже стоје предлози?

Уз које не могу никад стајати?

Шта су свезе?

Шта су усклици?

Разграђавање реченица

248. — Осим подмета и прирока све остале речи које се налазе у реченици или су додаци подмету, или прироку, или су додаци подметовим, и прироковим додацима.

249. — Додаци служе на то да ближе одреде ону реч којој се додају.

250. — Сви придеви и придевне заменице које стоје уз неке именице додаци су тим именицама,

251. — Сви прилози који стоје уз глаголе додаци су тим глаголима.

252. — Сви прилози који стоје уз придеве или уз друге прилоге додаци су тим придевима или прилозима.

253. — Све именице с предлозима обично су додаци прироку.

ДОДАЦИ ПОДМЕТУ

254. — Подмет, ако је именица, може имати уза се придев или придевну заменицу, која га ближе одређује.

Пр.: *Додар* се ученик учи. — *Мој* је отац стар. — *Узмућен* поток јури. — *Бијела* је кликовала вила.

255. — Осим придева и придевних заменица уз подмет може да стоји и нека именица у првом падежу, или именица са предлогом у неком другом падежу, да га ближе одреди.

Пр.: *Полегла* је *белица* пшеница. — Ал' беседи *лепота* девојка. — То зачуо од *Прилипа* Марко.

64. Задатак

254.255. правило. — Разграњај ове реченице додацима подмету.

ДОДАЦИ ПРИРОКУ

256. — И уз прирок могу да стоје друге речи да га ближе одреде.

257. — Прирокови додаци су или *предмет*, или за *простор* (или *место*), или за *време*, или за *начин*, или за *узрок*.

258. — **Предмет** се зове онај додатак прироков што стоји уз прелазне глаголе, да покаже на шта прелази радња прирокова.

Предмет стоји у четвртом или у другом падежу.

Предмет се тражи питањем *кога* или *шта*.

Пр.: Питала га лијепа девојка. — *Мајке* немам, а *сестрице* немам. — *Донеси ми воде*.

259. — **Простор** или **место** на коме се збива радња глаголска исказана прироком казује се *прилогом* за *место*, или другом којом речју.

Пр.: *Напред* јаше добар јунак. — *Туда* иду сватови. — *Момак* иде *странчицом*. — *Уз поље* иду катане.

260. — **Време** у које се збива радња исказана прироком казује се *прилогом* за *време* или другом којом речју.

Пр.: *Позадуго* бане гостовао. — *Рече* *тада* четечија Тале. — *Јутром* рано побеже Лот. — Али мајка *куне без престанка*.

261. — **Начин** на који се врши радња прирокова казује се *прилогом* за *начин* или другом којом речју.

Сусед цепа дрва. — Књига је велика. — Кућа је са-
зидана. — Пас лаје. — Сестра плете. — Мајка
шије. — Даница је весела. — Перје је шарено.
— Птица пева. — Брат пише.

Пр.: *Једва дођосмо. — Узалуд се мучиш. — Гони коње све у скок. — Људи веју жито на лопату.*

261. — Узрок оне радње, која је у прироку казује се највише именицама (или заменицама) са предлозима.

Пр.: *Пашћеш од страха. — Браћа га из зависти оставе на овом чардаку. — Погинућеш за правду.*

ДОДАЦИ ДОДАЦИМА

262. — Не само подмет него и друге именице у реченици (на пр. *предмет*, именица из именског прирока итд.) могу имати своје додатке као и подмет.

Пр.: *Узјахао дебела вранчића. — Он је сеоски кнез. — Мртва Марка на свог коња врже.*

Сложена реченица

263. — У обичном говору се ређе говоре поједине реченице свака за се, него се више рече-

65. Задатак

256.—261. правило. — Разгранај ове реченице додацима прироку.

Ковач кује. — Птица лети. — Голуб гуче. — Снег пада. — Цвеће мирише. — Риба плива. — Пао сам. — Исто-
стао сам од школе. — Сусед је умро. — Брат се разболео.
— Сејемо жито. — Мајка шије. — Сестра сади.

66. Задатак

262. правило. — Додај свакоме додатку у овим реченицама по један додатак.

Умива га водицом. — Кројач шије хаљине. — Старац седи пред кућом. — Цар је седео у Призрену. — Коњ пасе траву у пољу. — Дете спава у колевци. — Добар ученик добиће књигу.

ница склапају у једну целину, и то се зове *сложена реченица*.

264. — Колико у једној сложеној реченици има простих реченица дознаје се по томе колико у њој има глагола у личном глаголском облику.

Пр.: Сунце седа, | па се опет диже, | после ноћи бели данак стиже; | шат и мени моје сунце дође, | шат и мене данак не мимође. — Уз'о б' гусле, | ал' ми дркће рука; | запев'о бих, — али сам промука'!

П И Т А Њ А

Како се зову друге речи у реченици?	Шта показују додаци прироку за време, за место? итд.
Зашто ће додаци?	Шта је сложена реченица?
Каквих има додатака прироку?	Како се дознаје колико у једној сложеној реченици има простих?
Шта је предмет?	
У ком падежу стоји предмет?	
Како се тражи предмет?	

В Е Ж Б А Њ А

56.—68. правило.

Изнађи у овим примерима све именице, одреди какве су ког су рода и у коме падежу и броју стоје. *Кажи* : Кад Лазару ситна књига дође. *Лазару* именица стварна, особна, мушког рода, стоји у 3. падежу јединине. — *Књига*, им. ст. зај. ж. р. 1. п. ј.

Кад Лазару ситна књига дође. — Више злата него љута гвожђа. — Води Марка граду Вучитрну. — Плуг земље. — Удри гују не удри сокола. — Свака птица своме јату иде. — Грнуо би ватру рукама. — Љуби цару руку и колено. — Сломила му ногу у колену. — Све похара и огњем попали. — Што у мраку рекосте чуће се на виделу. — Краљ га гађа копљем убојнијем. — Дао бих му на Босни везирство.

77.—82. правило.

Изнађи у овим примерима све именице и одреди: какве су, ког су рода, по којој се врсти мењају, и у ком падежу и броју стоје. *Кажи* : Да ви знате наше намастире. *Намастире*, именица стварна, заједничка, мушког рода, мења се по првој врсти стоји у 4. падежу множине.

Да ви знате наше намастире. — Додај нама крај гајтана. — У табору честитогa кнеза. — Цару плаћају одсеком данак. — Је л' ко данас дворѹ долазио? — Доведох га ученицима твојим. — Отворићу дворе јаворове. — Јесам тежак гријех учинио. — Раде различне занате. — Новце поделе све калпацима. — Робом икад а гробом никад. — Ја те не бих више сином звао. — Збор зборише божи апостоли. — Па по граду веље јаде граде. — Те сен

чини коњу и јунаку. — Је л' ми побро дора потковао? — Подви скуте и подви рукаве. — Певај, брате, те ме разговарај! — Већ ми кажи арапове дворе. — Да иде његовим трагом. — По длану се дланом ошинуо. — На што мериш цефердаром, Драшко? — Помоз' Боже и свети Ђорђе! — Не плаши се краља Шишманина!

83.—86. правило.

Ја не могах срцу одолети. — У месту његова рођења. — Огњишту га домамила — И преби му оно десно крило. — Пусту копље Милош Војиновић. — Отидоше пољем широкијем. — Јутром рано побеже Лот. — Не може те служити Богу и богатству. — Једно јутро кад огрија сунце. — Цар узима златан пехар вина. — Беше царе срца милостива. — Кад је масла, није брашна. — Камењу се глухом молим. — Ко се туђем злу весели, нек се своме нада. — Гледну Муса брду и облаку. — Соко гнездо вије. — С њима проведе оно лето.

87.—88. правило.

Ал' пивница пуна јаничара, папучама пију вино хладно. — Узе главу светог Лазара. — Мио братац војводе Милоша. — Па он оде својој танкој кули. — Камен дође војводи Кајици. — Цар пашама даде пашалук. — Па дозивље слугу Голубана. — Куј ми сабљу, Новаче ковачу! — Дође јунак Босни каменитој. — Точи вино, Богосаве слуго! — Лисице имају јаме и птице небеске гнезда, а син човечји нема где главе заклонити. — Одох право гори Романији. — Која ти је голема невоља? — Да би цару мања срамота била. — Кућа се напуни мириса. — Туђа коза пуна лоја. — Отидоше дан хода. — Иде Јела стаду у планину. — Кад врба грожђем роди. — Да те храним медом и шећером, да облачим свилом и кадифом. — Ал' беседи Владета војвода. — Зле је клетве а добре молитве.

89.—90. правило.

У врло мало речй. — Свака штета учи човека памети. — Патећи страх, глад и жеђ. — Кад је Марко са слушао речи. — Цвет који се ноћу развија. — Који бејаху наказени болестима. — Радошћу радује се гласу женикову. — Какву би ми помоћ учинили. — Мртво доба ноћи. — Па премишља мисли свакојаке. — Лупеж укра-

дене ствари. — Сви су једног раста а једног погледа, једне ћуди а једне помисли. — Ти си се родио сиротињске ноћи. — Ти си мене ухватио, Марко, и јуначка мяса нахранио и црвене крви напојио.

91.—97. правило.

Колико има времена како му се то догодило? — Пошаљу му једну лађу топовских танета. — Вара га као дете шареним јајетом. — Ту се Комнен чуду досетио. — Ја сам млеко просио, те сам јагње хранио. — Бог чињаше чудеса рукама Павловим — Момчету ваља вечера. — Онда раменима слећи морамо. — После много времена. — Дозивље Петра именом. — Боже мили, чуда великога! — И војно је добре среће био. — По три копља у небеса скаче, по четири равна поља прима.

98.—105. правило.

У овоме селу деца су врло рђава. Нигде никакву воћку не остављају на миру, и буд беру род, туд секирицама засецају дебло, те тако пре времена суше родно дрвеће; пресецају гужве на кољу, после чега се врљике срозају, ограда пада, и марва улази у усеве; скидају клепетуше и звона с туђих оваца и коза; ваде путницима чивије из кола; ваде и односе јексере, и све што је гвоздено с мостова на путу, и тако сатиру тековину свога народа; псују све што је за поштовање; паски се ругају старости, и злобно се смеју слабости и накази од природе; итд. — Бог затвори једна врата, а отвори стотину. — Она вам је учинила чини. — Иван гледа децу око себе. — Духови падају педесети дан по Ускрсу. — Сено се граби грабљама, а у пластове се слаже вилама — Па за јасле привезао вранца, примакну му зоби и сијена. — Ту господа пију вино хладно. — Он ухвати Шарца за воћице.

106.—114. правило.

Изнађи у овим примерима све именице и личне заменице; код именица кажи као и до сад, а код заменица, ког су лица (ако су трећег — каквог? и ако имају род, који је?) и у ком падежу и броју стоје. — *Кажи*: Усједе га оде намастиру. *Га*, лична заменица III-ег лица познатог, мушког рода, стоји у 4. падежу једнине.

Усједе га оде намастиру. — Па нам иде, носи свадбарину. — Њој долеће сиви соко. — Ево теби три књиге стигоше. — Но му добра срећа прискочила. — Ко је жедан, нека воду пије. — Њих је седам а седам сокака. — Дочека га девет миле браће. — На њему је рана седамнаест. — Погибе ти хиљада сватова. — Срете њега двоје Латинчади. — Вас четири душом поднесите. — Нисам, мајко, живота ми мога. — Не, Стојане, твога ти јунаштва! — Ево је под коритом. — Градиш ли ми Раванице цркву? Јеси ли јој темељ поставио? — Кад га први сан ухвати. — Да нам служи вино и ракију. — Ово ми је брајов дудук, чим дудуче за овцама. — Нећу да се мноме ругају непријатељи. — Не пише је чим се књиге пишу. — Трже собом тамо и овамо. — Сабљом ману, одсече му главу. — Сам је собом Виде говорио. — Овога свачим сиротнога народа. — Неко пева друмом широкијем.

115.—159. правило.

Изнађи у овим примерима све глаголе, и одреди какви су по трајању радње и у ком облику, лицу и броју стоје. — *Кажу*: Брже иде двору Љубовића. *Иде* глагол; начин неодређени *ићи*, трајан, стоји у 3. лицу једнине времена садашњег.

Брже иде двору Љубовића. — Сину сабља Јакшића Тодора. — Узе главу светог Лазара. — Прође време господскога ручка. — Два славуја сву ноћ препјеваше. — Ал' не видех честитог кнеза. — Ви начинисте пећину хајдучку. — И градска се отворише врата. — Вас четири душом поднесите, а четири криво сведочите. — Слави Марко свога светитеља. — И двораху своје господаре. — Сви ми зуби, царе, испадеше. — Ко гледаше, очи обрађаше. — Што доведем кићених сватова. — Коњу дадох снопак детелине. — Па облачи дивно одијело. — Сестрица се брату кунијаше. — Он још хођаше говорити, али му умукеше уста. — Донеси ми једну крпу платна. — Не могах се примакнути.

163.—167. правило.

Сазвавши чету војника. — Бежећи пољем. — Он удари другим путем, молећи се Богу, да му да бољу срећу. — Па отиде натраг кукајући. — Он се стресе видећи каква се несрећа догодила. — Говорио остарелој мајци. — Заузда га уздом позлаћеном. — Моји рани виногради, ни рађени,

ни грађени, босиоком посађени а ружицом заграђени. — Оде Марко гором певајући. — Петар се веома осили бранећи Делиград од Турака. — Јанко погине бијући се с Бошњацима. — С помоћу његова топа узет је Пожаревац, и предани су и уцењени Турци у Ужицу. — Промоливши кроз прозор пушке у канцеларију, повиче. — Владика Леонтије изишавши из Београда остао је међу Србима. — Под круном свињска глава са стрелом забоденом у чело.

168.—177. правило.

Па ћу много чуда учинити. — Имао сам нешто мало блага. — Мало квасца укисели све тесто. — Закопавши мало шанчића. — Ја му дадох киту босиока. — Писаћу му листак књиге танке. — Ти би души места ухватио. — Мајка Марку стаде беседити. — Сви се беху Богу обрнули. — Дао бих му три товара блага. — Ако бих вам молбу прихратио. — Рогом воду мућаше, а очима бистраше. — Охрабривши се његовим речима. — Опкољен водом. — Не пише је чим се књиге пишу. — Дишући претњом и смрћу. — Није бабо потрошио благо. — Веће сам се од болести придигао био. — И сам сам тамо био послао своје синове, па су се вратили. — Ја ћу овде споменути два сведочанства. — Јакова је био истискао с помоћу Милановом.

178.—186. правило.

Али Петар, који је казао да Турци остану онде, не чекајући Кара-Ђорђева одговора све ове Турке изведе из Параћина па побије и опљачка. — Наново одметне народ који се Турцима био испредавао. — Из Немачке била су дошла три учена Србина. — Младен је понајвише бивао по војсци — Ми не дамо ни једному поглавару ске ле држати, да се народ не буни, као што су почели били.

233.—243. правило.

Реци право, седи где ти драго. — Горе небо високо, доле море дубоко. — Данас је лепо време. — Колико ко зна, онолико и вреди. — Доста смо се грожђа назобали. — Дрва купуј лети, јер су скупља зими. — Ко рано рани две среће граби. — Вечерас ћу послати писмо. — Вук не вије, што је меса гладан. — Доиста се беше уплашио. — Он ће можда вечерас отпутовати.

248—262 правило.— Изнађи у овим примерима подмет, прирок и додатке.

Господареви очи коња гоје. — Лице грди, а лице израста. — Ту су Срби изгубили царство. — Онда ћемо коње огледати. — Овако ми поздрављива Комнена. — Јесам тежак гријех учинио. — Најгоре прасе најбољу крушку добије. — И умеси пребеле колаче. — Али их је љуто салетио. — Свиљу преде, гајтан плете. — Тамо кажу гору јаворову. — Сутра тебе хоће погубити. — И готови господску вечеру. — Сви сватови коње разиграше. — Несретни слуга тако и учини. — Ту нађоше студену водицу. — Тад би Лаза надвладао Турке. — Убио га нехотице — Жали неву старац бабо. — Да жањемо белицу пшеницу. — Био један сиромаш човек. — Манастир Љубостињу основала је Царица Милица. — Свети Јован море заледио. — Свукуд се скита. — Да свете водицу. — Онда иште суху дреновину. — Млади момци камен међу. — Јуначки ће њега дочекати. — Марка жали и отац и мајка. — Онудије сада проходимо — Леже потрбушке. — Она виче танану робињу. — Пао је навалице.

ШКОЛСКИ ЗАДАЦИ

1. Задатак

(ПРАВИЛО 1. — 36.)

1. — Шта је слог?
2. — Шта је основа код променљивих речи, а шта наставак за облик?
3. — Колико има знакова за акценте и како се зову?
4. — Кад је **р** самогласник?
5. — Како се деле сугласници, колико има једних а колико других, и који су једни а који други?

6. — На колико се врста деле све речи српскога језика, и како се те врсте речи зову?

7. — Шта су то променљиве речи а шта непроменљиве, и које врсте речи су једне, а које друге?

8. — Како се означава самогласно **р**, и кад се тај знак употребљава?

9. — Како се вишесложне речи деле на слоге?

10. — Који се акценти употребљују на дугим, а који на кратким самогласницима?

2. Задатак

(ПРАВИЛО 37. — 76.)

1. — Каква је разлика између **особних** и **заједничких** именица?

2. — Именице средњег рода по којима се врстама мењају, и које по којој?

3. — Шта су стварне, а шта мислене именице?

4. — Колико има врста промена именица, и према чему је подељена промена именица на толико врста?

5. — Који су падежи једнаки код именица средњег рода?

6. — По којим врстама мењају се именице женскога рода, и које по којој?

7. — Каква је разлика између заједничких и вештачвених именица?

8. — Кад се пишу велика слова?

9. — Шта су падежи и колико их има?

10. — Који су падежи једнаки код свих врста?

3. Задатак

(ПРАВИЛО 77. — 105.)

1. — Како може гласити 4. пад. једн. код именица прве врсте?

2. — У чему се у промени разликују именице прве врсте које имају наставак **о** или **е** од промене именица те врсте које немају наставак?

3. — Које се именице мењају по другој врсти и који су наставци за ту врсту?

4. — Каква је разлика између промене именица друге и пете врсте?

5. — Које заједничке именице немају множине?

6. — Како може гласити 5. пад. једн. код именица прве врсте?

7. — Које се именице мењају по трећој врсти и који су наставци за ту врсту?

8. — Које именице немају једнине?

9. — Осим заједничких именица које још именице немају множине и зашто?

10. — Које се именице мењају по четвртој врсти и који су наставци за ту врсту?

4. Задатак

(ПРАВИЛО 115. — 143.)

1. — Како се деле глаголи по трајању радње?
2. — Како може бити ограничење радње код тренутних глагола?
3. — Колико има глаголских облика и поброј их све?
4. — Шта су лични глаголски облици и који су?
5. — Колико има безличних глаголских облика?

6. — Каква је разлика између трајних и учестаних глагола?

7. — Како се по постанку деле глаголски облици и који су једни а који други?

8. — Шта су безлични глаголски облици и који су?

9. — Колико има времена за исказивање прошлости и која су?

10. — Колико има личних глаголских облика?

5. Задатак

(ПРАВИЛО 144. — 167.)

1. — Какав може да буде завршетак времена садашњег?

2. — Какав може да буде завршетак времена пређашњег несвршеног?

3. — Који је наставак за прилог времена прошлог?

4. — Који је наставак за прошасти придев?

5. — Напиши време садашње, време пређашње несвршено, прилог времена прошлог и прошасти придев од глагола *читати*.

6. — Какав може да буде завршетак у времену пређашњем свршеном?

7. — Какав може да буде завршетак у начину заповедном?

8. — Како постаје прилог времена садашњег?

9. — Који је наставак за трини придев?

10. — Напиши време пређашње свршено, начин заповедни, прилог времена садашњег и трпни придев од глагола *писати*.

6. Задатак

(ПРАВИЛО 168. — 186.)

1. — Шта показује време прошло и како постаје?
2. — Шта показује време будуће и како постаје?
3. — Који су глаголи прелазни и како се познају?
4. — Који су глаголи просто повратни?
5. — Напиши све сложене облике од глагола *учити*.

-
6. — Шта показује време давнопрошло и како постаје?
 7. — Шта показује начин погодбени и како постаје?
 8. — Који су глаголи непрелазни?
 9. — Који су глаголи узајмично повратни?
 10. — Напиши све сложене облике од глагола *играти се*.

7. Задатак

(ПРАВИЛО 202. — 218.)

1. — Шта су придеви и како се деле?
2. — Шта су присвојни придеви?
3. — Чиме се по облику разликује одређени вид код придева од неодређенога?
4. — Који придеви могу имати оба вида?
5. — Како се деле бројеви?

-
6. — Шта су градивни придеви?
 7. — Колика вида имају придеви и шта показује један а шта други вид?
 8. — Који придеви немају оба вида?
 9. — Каква је разлика између простих и редних бројева?
 10. — Имају ли придеви свој самосталан род, и од чега зависи у који ће род они доћи?

8. Задатак

(ПРАВИЛО 187.—201, 223.—232.)

1. — Напиши све придевне заменице за показивање и за меру и количину.
2. — Шта је реченица?
3. — Какав може бити прирок, и шта је један а шта други?
4. — Како се слаже глаголски прирок са подметом?
5. — Како се слаже глаголски прирок са подметом кад има више подмета?

6. — Напиши све придевне заменице за присвајање и за каквоћу.

7. — Која реч бива најчешће подмет и у ком падежу стоји?

8. — Како се слаже именски прирок са подметом кад је у именском прироку придев или придевна заменица?

9. — Како се слаже именски прирок са подметом кад има више подмета и кад је у именском прироку именица?

10. — Како се слаже прирок са подметом кад има више подмета разнога рода?

9. Зададак

(ПРАВИЛО 223. — 264.)

1. — Шта су прилози и како се деле?

2. — Шта су свезе?

3. — Шта су усклици?

4. — Каквих има додатака прироку?

5. — Шта је предмет?

6. — Кажи по неколико прилога од сваке врсте.

7. — Шта су предлози и чиме се разликују од прилога?

8. — Шта су додаци и каквих има додатака?

9. — Каквих има додатака прирок?

10. — Шта је сложена реченица, и како се зна колико у једној сложеној реченици има простих реченица?

10. Задатак

Кажи у овим примерима о свакој речи све што знаш, за тим види је ли реченица проста или сложена, и ако је сложена, колико има простих и које су, па изнађи у свакој простој реченици подмет, прирок и додатке.

1. — Је ли младић што учио, и је ли што научио, не зна се; али је живео онако, како живе они, који се не баве науком.

2. — Сан је лажа, а Бог је истина.

1. — Док сам се мало повратио и на ноге себе исправио, дотле њу на галију одведу, а мене на брегу оставе.

2. — Јунаку су добар коњиц крила.

